

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
Історичний факультет

Кафедра філософії та суспільних наук

Кваліфікаційна робота на тему:

**“УКРАЇНА ТА РЕСПУБЛІКА БІЛОРУСЬ У СИСТЕМІ
ДВОСТОРОННІХ МІЖДЕРЖАВНИХ ВІДНОСИН: ІСТОРИКО-
ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ (1991–2014 РР.)”**

**Спеціальність 014.03 Середня освіта (Історія)
Освітньо-професійна програма “Середня освіта (Історія та
правознавство)”**

здобувача першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Юрія БАБІЯ

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:
кандидат історичних наук, доцент
Юрій ДРЕВНІЦЬКИЙ

РЕЦЕНЗЕНТ:
кандидат історичних наук, доцент
Степан ПРИЙДУН

Тернопіль, 2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРІОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ПРОБЛЕМАТИКИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	8
1. 1. Історіографічний огляд.....	8
1.2. Джерельний комплекс.....	14
Розділ 2. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИДОК ДВОСТОРОННІХ МІЖДЕРЖАВНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ І РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ.....	20
2. 1. Становлення дипломатичних відносин та динаміка політичного діалогу 1991–2004 р.....	20
2. 2. Формування інституційно-правового забезпечення міждержавних відносин України і Республіки Білорусь.....	34
РОЗДІЛ 3. ЕВОЛЮЦІЯ СИСТЕМИ ДВОСТОРОННІХ МІЖДЕРЖАВНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ І РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОСТЫПОЛЯРНОЇ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН.....	40
ВИСНОВКИ.....	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	55

ВСТУП

Актуальність проблематики дослідження. Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну та агресивна зовнішня політика Кремля, спрямована на консолідацію держав в контексті підтримки ревізії сучасної системи міжнародних відносин призвела до формування блоку путінської коаліції, який надає військово-політичну та економічну підтримку Москві у її агресії проти України. Станом на 2026 р. до відкритих союзників або сателітів Кремля належить КНДР, Ісламська Республіка Іран та Республіка Білорусь, очевидно, що рф має тісні союзницькі відносини із іншими державами, які однак, утримуються від відкритої підтримки агресивних дій Москви проти України та колективного Заходу.

У цьому контексті особливо актуальною є тісна військово-політична й економічна співпраця рф й Білорусі, адже Москва і Мінськ ще з кінця 90-х рр. XX ст. розпочали інтеграційні процеси, оформлені форматом Союзної держави росії і Білорусі, а режим Лукашенка є учасником усіх інтеграційних проєктів Кремля на пострадянському просторі, спрямованих на реінтеграцію СРСР. Незважаючи на це, офіційний Мінськ до 2022 р. намагався зберігати баланс у відносинах між Москвою та окремими західними державами, зокрема Україною. Більше того, саме Мінськ було обрано майданчиком для російсько-українських переговорів у 2014 р., а мінський процес тривав до 2022 р., очевидно, що залежність режиму Лукашенка від Кремля, унеможливлювала зберігання об'єктивного нейтралітету в контексті цих переговорів, однак до 24 лютого 2022 р. українсько-білоруські відносини розвивались у режимі активного добросусідства й партнерства, очевидно, що після повномасштабного вторгнення рф в Україну та використанні білоруської території для агресії проти нашої держави перетворили режим О. Лукашенка на повноцінного співучасника цих злочинних дій.

Виходячи з цього, українсько-білоруські міждержавні відносини становлять актуальний об'єкт історичного аналізу, оскільки дослідження цієї проблематики дозволяє переосмислити трансформаційні процеси на пострадянському просторі

зокрема та на європейському континенті загалом. Адже протягом 1991–2014 рр. обидві держави реалізовували двосторонні відносини в інтенсивному форматі, що обумовлювалось спільним минулим та намаганням реалізовувати свої зовнішньополітичні стратегії з урахуванням геополітичних трансформацій. Попри спільний радянський спадок в економіці та політичній культурі, пріоритетом для Білорусь була тісна політична й економічна інтеграція з рф, що обумовлювалось близькість політичних режимів Мінська й Москви, які конструювали неорадянські авторитарні моделі, натомість для Києва співпраця із рф реалізовувалась у форматі багатовекторної моделі, з акцентом на прагненні зблизитись із Заходом. На відміну від Білорусі, Україна максимально дистанціювалась від усіх геополітичних проєктів Кремля, спрямованих на реінтеграцію СРСР.

Кардинальні відмінності простежуються і в питаннях внутрішньополітичних трансформації, українське суспільство на відміну від білоруського активно протистояла намаганням очільників реалізовувати курс на формування авторитарного режиму. Особливо ця відмінність стає демонстративною після перемоги Помаранчевої революції та активізації курсу на євро- та євроатлантичну інтеграцію. Однак, варто акцентувати увагу, що незважаючи на різні політичні моделі й зовнішньополітичні орієнтири Київ та Мінськ залишались активними партнерами до повномасштабного вторгнення рф в Україну.

Таким чином, проблематика дослідження історико-політичного аспекту українсько-білоруських міждержавних відносин у 1991–2014 рр. є досить актуальною в контексті сучасної глибокої кризи міжнародних відносин та втратою суверенітету Білорусі в контексті інтеграції з рф.

Метою бакалаврської роботи є висвітлення характерних особливостей еволюції історико-політичного аспекту міждержавних українсько-білоруських міждержавних відносин.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі навчально-наукові завдання:

- визначити стан наукової розробки проблеми та охарактеризувати джерельний комплекс дослідження;
- проаналізувати передумови становлення та інституційно-правове забезпечення двосторонніх відносин;
- простежити вплив трансформації політичних режимів України і Республіки Білорусь на динаміку двосторонньої міждержавної співпраці;
- виокремити ключові пріоритети українсько-білоруських відносин та ключові форми їхньої реалізації;
- охарактеризувати геополітичний аспект українсько-білоруських відносин у досліджуваній період.

Об’єкт дослідження – українсько-білоруські двосторонні міждержавні відносини;

Предметом дослідження є ключові етапи, основні методи і форми реалізації політичного аспекту двосторонніх міждержавних відносин України і Республіки Білорусь.

Хронологічні межі дослідження охоплюють 1991–2014 рр. Нижня хронологічна межа (1991 р.) обумовлюються здобуттям незалежності Україною та Республікою Білорусь, а відтак започаткування двосторонніх міждержавних відносин. Верхня хронологічна межа (2014 р.) зумовлена початком російської збройної агресії проти України та активізацією позиції Білорусі щодо мирного врегулювання російсько-української війни.

Територіальні межі дослідження охоплюють Україну та Республіку Білорусь у сучасних державних кордонах.

Методологія дослідження базується на фундаментальних принципах наукової об’єктивності та історизму, що дозволяє розглядати еволюцію українсько-білоруських відносин у їхній логічній послідовності, динаміці та взаємозв’язку з глобальними геополітичними змінами. Реалізація дослідницьких завдання забезпечена застосуванням комплексу загальнонаукових методів, зокрема аналізу, синтезу, індукції та дедукції, методу абстрагування та

конкретизації, що сприяли систематизації фактологічного матеріалу щодо двосторонньої політичної та торговельно-економічної співпраці.

Особливу роль у розкритті теми відіграють спеціально-історичні методи: історико-хронологічний (для реконструкції динаміки та періодизації міждержавних процесів у 1991–2014 рр.), порівняльно-історичний (для зіставлення євроінтеграційного вектора України та інтеграційних процесів Республіки Білорусь у межах Союзної держави з рф), а також системно-структурний та типологічний методи, які дозволили визначити місце обох країн у регіональній системі безпеки. Методологічна цілісність роботи досягається шляхом інтеграції системного та міждисциплінарного підходів, що дозволило здійснити всебічний аналіз трансформації зовнішньополітичних курсів України та Республіки Білорусь на основі залучення репрезентативної джерельної бази.

Наукова новизна і теоретичне значення кваліфікаційного дослідження.

Наукова новизна кваліфікаційної роботи полягає у комплексному історико-політичному переосмисленні динаміки двосторонніх відносин України та Республіки Білорусь у 1991–2014 рр. як чинника трансформації регіональної безпеки у Східній Європі, а також у визначенні передумов та маркерів поступового розходження зовнішньополітичних векторів обох держав від моменту розпаду СРСР до початку російської агресії проти України.

Теоретичне значення дослідження визначається концептуалізацією моделей міждержавного балансування та прагматичного економічного співробітництва в умовах ідеологічних та геополітичних розбіжностей, що поглиблює наукові уявлення про специфіку двосторонніх зв'язків на постсовєтському просторі та слугує теоретичним підґрунтям для подальших досліджень у сфері історії міжнародних відносин і зовнішньої політики держав Східної Європи.

Практичне значення результатів дослідження полягає у можливості їхнього використання як теоретико-методологічного підґрунтя для подальших наукових досліджень із питань еволюції системи двосторонніх міждержавних взаємин на пострадянському просторі та трансформації безпекового середовища у Східній Європі. Сформульовані висновки мають прогностичну цінність для

аналізу сучасних моделей сусідської політики в регіоні й водночас мають прикладне значення для шкільної освіти. Матеріали роботи можуть бути інтегровані в освітній процес 11-х класів у межах концепції НУШ, сприяючи розвитку професійних компетентностей вчителя історії щодо деконструкції геополітичних міфів та об'єктивного висвітлення причинно-наслідкових зв'язків між розходженням зовнішньополітичних курсів України та Республіки Білорусь і сучасними викликами державному суверенітету.

Структура бакалаврської роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (65 позицій).

РОЗДІЛ 1. ІСТОРІОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ПРОБЛЕМАТИКИ ДОСЛІДЖЕННЯ.

1. 1. Історіографічний огляд.

Географічна близькість Республіки Білорусь, спільне минуле, економічна співпраця та загроза подальшої втрати суверенітету Мінська зумовили істотну популярність дослідження українсько-білоруських відносин як істориками, так і міжнародниками-правниками й політологами. Очевидно, що найбільшою популярністю такі дослідження користувались до 2022 р., адже О. Лукашенко залишався найпопулярнішим іноземним лідером серед українців до повномасштабного вторгнення РФ. Паралельно із втратою суверенітету Республіки Білорусь та перетворення її на сателіта Кремля знижувався інтерес до дослідження цієї проблематики, що обумовлювалось послабленням міжнародної суб'єктності Мінська, а відтак і можливості самостійно реалізовувати двосторонні міждержавні відносини.

Загалом історіографію українсько-білоруських міждержавних відносин можна поділити на дві групи: загальна та спеціально-тематична. Виходячи із специфіки проблематики дослідження, яка носить міждисциплінарний характер, всередині кожної із груп можна застосувати й географічний принцип систематизації наукової літератури й виокремити праці західних дослідників й українських вчених.

Загальна історіографія проблеми дослідження - це теоретико-концептуальні праці з історії міжнародних відносин, дипломатії чи історії України й Білорусі, вивчення яких, дозволяє простежити характерні тенденції політичного розвитку обидвох держав, та їхню специфіку при формуванні й реалізації зовнішньополітичних курсів.

Щодо спеціально-тематичної історіографії, то її складають наукові розвідки, об'єктом дослідження яких є безпосередньо двосторонні міждержавні

відносини України і Республіки Білорусь або зовнішньополітичні курси Мінська й Києва на сучасному етапі.

У історіографії українсько-білоруських відносин праця Збігнева Бжезінського “Велика шахівниця” слугує фундаментальною геополітичною матрицею, яка пояснює причини стратегічного розходження Києва та Мінська у другій половині 1990-х років. Запроваджена автором диференціація, де Україну визначено критично важливою “геополітичною опорою” Східної Європи, а Білорусь – об’єктом інтеграційного поглинання з боку Російської Федерації, стала для істориків базовим методологічним інструментом. Праця обґрунтовує панівну в науці тезу про те, що українсько-білоруський політичний діалог ніколи не був суто двостороннім, а постійно залежав від геостратегічних інтересів Москви, яка прагнула зберегти контроль над “слов’янським ядром” пострадянського простору, перетворюючи Білорусь на плацдарм для тиску на Україну [3].

Вагомий теоретичний інтерес для дослідження регіональної безпеки становить монографія Г. Кіссінджера “Світовий порядок”. Крізь призму концепції балансу сил та історичного досвіду націй автор проаналізував трансформацію сучасних міжнародних відносин, приділивши увагу суперечностям на пострадянському просторі. Дослідник акцентує на геополітичному розломі у Східній Європі, що безпосередньо пояснює причини криз та реконфігурації політичного діалогу між державами регіону, зокрема й у контексті українсько-білоруської взаємодії під впливом зовнішніх безпекових чинників [33].

У контексті досліджуваної проблематики вагоме наукове значення має праця М. С. Дорошка та Н. В. Шпакової “Геополітичне середовище та геополітична орієнтація країн СНД”. Автори всебічно схарактеризували архітектуру пострадянського простору та диверсифікацію зовнішньополітичних векторів його суб’єктів. Окрему увагу в монографії приділено міждержавній взаємодії в регіоні, зокрема українсько-білоруському співробітництву. Дослідники обґрунтували тезу, що, попри амбівалентний характер відносин

Мінська з іншими сусідами, контакти з Києвом відзначаються високою динамікою та постійною інтенсифікацією показників двостороннього товарообігу [24].

З-поміж комплексних досліджень вітчизняної дипломатії на особливу увагу заслуговує монографія О. Івченка “Україна в системі міжнародних відносин: історична ретроспектива та сучасний стан”. Автор здійснив ґрунтовний ретроспективний аналіз становлення зовнішньополітичного курсу Української держави, визначивши ключові етапи та регіональні пріоритети її дипломатії. У контексті досліджуваної проблеми праця є важливою, оскільки в ній виокремлено місце та роль двосторонніх взаємин із країнами-сусідами, зокрема параметри політичної та економічної взаємодії з Республікою Білорусь у постбіполярний період [31].

У процесі дослідження еволюції міждержавної взаємодії у Східній Європі особливу увагу приділено колективній монографії “Нариси з історії дипломатії України” за редакцією В. Смоля. Спираючись на широкий масив архівних джерел, дослідники висвітлили ключові віхи та концептуальні засади формування зовнішньополітичного курсу нашої держави. Для аналізу українсько-білоруських відносин ця праця є вагомим підвалиною, оскільки вона розкриває специфіку двостороннього співробітництва з країнами-сусідами в період становлення національних дипломатичних інститутів та визначення стратегічних безпекових пріоритетів Києва [41].

Фундаментальною працею для розуміння геополітичного та економічного контексту, в якому розвивалися відносини України з суміжними державами, є монографія А. Гальчинського “Україна – на перехресті геополітичних інтересів”. Автор розкриває сутність концепції “багатовекторності” та аналізує структурні виклики, перед якими постала Україна під час визначення свого зовнішньополітичного курсу на зламі століть. У контексті історіографії українсько-білоруських відносин праця є вагомим методологічним джерелом: вона дозволяє проаналізувати об’єктивні економічні залежності та зовнішні чинники, що детермінували прагматичний, а подекуди вимушений характер

взаємодії між Києвом та Мінськом, особливо в період спроб балансування між європейським та євразійським інтеграційними векторами [17].

Для всебічного розуміння внутрішньо- та зовнішньополітичного контексту досліджуваної доби вагоме значення має монографія Г. Касьянова “Україна 1991–2007: нариси новітньої історії”. Автор пропонує критичний деміфологізований аналіз процесів державотворення, детально розглядаючи еволюцію українського політикуму та зміну зовнішньополітичних орієнтирів Києва. У контексті історіографії українсько-білоруських відносин праця є цінною підвалиною: вона дозволяє простежити, як внутрішні трансформації в Україні (зокрема Помаранчева революція) безпосередньо впливали на охолодження чи активізацію діалогу з офіційним Мінськом, який у цей самий час конструював кардинально іншу модель суспільно-політичного устрою [32].

Фундаментальне значення для з’ясування правових та інституційних засад вітчизняної дипломатії має праця О. Задорожного “Генеза міжнародної правосуб’єктності України”. Дослідник здійснив ґрунтовну реконструкцію процесу становлення Української держави як повноправного суб’єкта міжнародного права. У контексті вивчення українсько-білоруських відносин монографія є вагомим джерелом, оскільки вона дозволяє проаналізувати правовий базис, на якому вибудовувався двосторонній діалог після розпаду СРСР, а також з’ясувати, як специфіка визнання та інституціоналізації суверенітету обох республік впливала на формування їхньої договірно-правової бази [25].

Трансформація зовнішньополітичного курсу суверенної України, його ключові вектори та інституційні виклики перебували у фокусі уваги відомих вітчизняних дослідників, зокрема С. Віднянського [13; 14; 15; 16], А. Мартинова [40], А. Кудряченка [36], Ю. Макара [38], Л. Алексієвець [1], І. Дацків [18], С. Прийдун [46; 47; 48; 49; 50]. Окремий пласт наукового доробку з цієї проблематики становлять праці першого очільника зовнішньополітичного відомства України А. Зленка. Його безпосередній практичний досвід у розбудові національної дипломатичної служби став основою для дисертаційного

дослідження (2006 р.), присвяченого еволюції та інституціоналізації зовнішньополітичної стратегії Києва на зламі XX–XXI століть [29–30].

Щодо спеціально-тематичної історіографії, то варто виокремити праці А. Королевської [34], О. Санжаревського [53; 54; 55; 56]. Зокрема А. Королевська у статті “Становлення зовнішньої політики Республіки Білорусь від незалежності до сьогодення” дослідниця, спираючись на специфіку трансформації політичного режиму, обґрунтувала періодизацію сучасного зовнішньополітичного курсу Мінська та верифікувала ключові передумови, що детермінують його сучасний стан.

Своєю чергою, безпековий та оборонний виміри білоруської політики перебували у фокусі уваги О. Санжаревського. У розвідці “Воєнно-політична доктрина Республіки Білорусь – основні пріоритети” автор доводить, що за умов часткової міжнародної ізоляції офіційного Мінська його стратегічне партнерство з РФ набуло безальтернативного характеру [55]. Дослідник акцентує на тому, що Кремль максимізував вигоди від геополітичного розташування РБ, повністю підпорядкувавши її оборонну доктрину власним інтересам. Оцінюючи деструктивну роль російського чинника в архітектурі українсько-білоруських відносин, О. Санжаревський наголошує, що утримання Білорусі в орбіті впливу Москви не лише блокує поглиблення двосторонніх контактів із Києвом, а й створює інструменти тиску на транзитні та торговельні зв’язки між Балтійським і Чорноморським регіонами [19, с. 95]. Комплексне бачення автору з окресленої проблематики відображено й у низці інших його праць [54–56].

Провідне місце у вітчизняному науковому дискурсі, присвяченому аналізу українсько-білоруської взаємодії у визначений період, посідає доробок Г. Максака [39]. Ключовим етапом у дослідженні цієї проблематики стала його аналітична праця “Україна – Білорусь: горизонт 2020. Особливості розвитку зовнішньої політики України щодо формування українсько-білоруських відносин на довгострокову перспективу” [39]. Концептуальна цінність цієї розвідки полягає в обґрунтуванні методологічних засад стратегічного планування міждержавних взаємин до 2020 року. Автор не лише верифікував

тогочасний стан та договірно-правовий базис співробітництва, а й змодельював альтернативні сценарії розвитку двостороннього діалогу залежно від внутрішньополітичних трансформацій в обох республіках та загальних тенденцій у системі міжнародних відносин, запропонувавши конструктивні шляхи інтенсифікації партнерства.

Важливою подією для сучасної білорусистики став вихід у світ аналітичної записки О. Бетлій та Є. Прейгермана “Аудит зовнішньої політики України: Україна – Білорусь” (2016 р.) [2]. Автори комплексно проаналізували тенденції двосторонніх взаємин у постмайданний період, виокремивши ключові сфери спільних інтересів: від торговельно-економічної та військової кооперації до прикордонного співробітництва й соціокультурних контактів. Особливу джерельну цінність праці, що містить довгострокові прогностичні сценарії розвитку відносин, надає залучення експертних оцінок Надзвичайного і Повноважного Посла України в Республіці Білорусь (2010–2011 рр.) Р. Безсмертного [44–45].

Особливе місце в українській історіографії досліджуваної проблеми посідає кандидатська дисертація та серія праць С. Ю. Василичина [4–11], у яких закладено комплексні теоретико-методологічні та фактологічні підвалини вивчення українсько-білоруської взаємодії. Спираючись на широкий масив джерел, автор здійснив цілісну періодизацію міждержавних взаємин у період 1991–2014 років, детально реконструювавши як еволюцію політичного діалогу та роль дипломатичних представництв, так і нормативно-правове та інституційне забезпечення контактів між Києвом та Мінськом. Вагомим науковим внеском дослідника є його покроковий, хронологічно послідовний аналіз тенденцій і проблем двосторонньої економічної співпраці. У своїх розвідках С. Ю. Василичин переконливо доводить, що торгово-економічний прагматизм тривалий час виступав головним стабілізуючим чинником, який дозволяв утримувати динаміку відносин навіть в умовах кардинальної зміни геополітичного ландшафту Східної Європи та наростання міждержавних суперечностей.

Окремі аспекти зазначеної тематики перебували у полі зору таких українських дослідників, як В. Засадко [26], М. Левицька [37], П. Черник [64], Т. Польовий [43], Н. Сакір-Молочко [52], С. Вдовенко [12] та М. Плаксенко [42]. Зокрема, у розвідці М. Плаксенко “Актуальні питання українсько-білоруських відносин у контексті ініціативи ЄС “Східне партнерство”” ґрунтовно висвітлено вектори двосторонньої взаємодії через призму європейських інтеграційних проєктів [42, с. 153–158]. Авторка зацентрувала увагу на спільних зусиллях Києва та Мінська у сфері зміцнення енергетичної безпеки, ефективній реалізації транзитного потенціалу обох держав, а також на техніко-економічних аспектах транспортування української електроенергії до балтійського регіону через білоруську територію.

Таким чином, аналіз вітчизняної та зарубіжної історіографії свідчить про наявність значного наукового інтересу до проблеми формування та еволюції українсько-білоруських відносин. Дослідники ґрунтовно опрацювали інституційні, договірно-правові та торгово-економічні аспекти двостороннього діалогу в період від здобуття незалежності до геополітичного зламу 2014 р. Водночас поза увагою науковців часто залишається комплексний аналіз взаємодії Києва та Мінська в умовах гібридних безпекових викликів та наростання регіональної асиметрії постмайданного періоду. Це зумовлює необхідність подальшого наукового переосмислення теми, що й визначає актуальність, мету та завдання цього дослідження.

1.2. Джерельний комплекс.

Об’єктивна реконструкція процесів становлення та еволюції українсько-білоруського співробітництва у 1991–2014 роках вимагала формування репрезентативного джерельного комплексу, здатного забезпечити переосмислення всієї системи двосторонніх взаємин. Проведений критичний аналіз засвідчив, що інтенсифікація міждержавного діалогу безпосередньо стимулювала нагромадження різнопланового масиву історичних джерел.

Неупереджене та глибоке вивчення цих матеріалів дозволяє констатувати, що залучена джерельна база є поліструктурною; вона об'єднує численні документи, які різняться за походженням, ступенем інформативності й цільовим призначенням, проте у своїй сукупності комплексно відображають ключові етапи розвитку відносин між Києвом та Мінськом.

Прагнучи забезпечити репрезентативність дослідження українсько-білоруського діалогу зазначеного періоду, ми залучили паритетний масив джерел українського та білоруського походження. Диверсифікація інформаційного потенціалу цих матеріалів та логіка побудови роботи зумовили доцільність застосування проблемного критерію їхньої систематизації. Відповідно до нього виокремлено шість взаємопов'язаних джерельних пластів:

- договірно-правовий базис (двосторонні угоди, конвенції та протоколи міждержавного й міжвідомчого рівнів);
- контент офіційних вебпорталів інституцій виконавчої влади та дипломатичних відомств (матеріали брифінгів, інтерв'ю, офіційні релізи);
- мемуарна література та спогади дипломатів і політиків обох країн;
- дискурс масмедіа (матеріали друкованої та електронної періодики, стрічки новин інформагенцій).

Першу групу джерел становить масив міждержавних, міжурядових та міжвідомчих угод, договорів, протоколів й інших офіційних актів, ратифікованих вищими органами законодавчої та виконавчої влади обох республік. Оприлюднені на державних порталах правової інформації України та Білорусі, ці документи слугують політико-правовим підґрунтям двосторонньої взаємодії та дозволяють простежити ключі тенденції формування партнерських і добросусідських відносин. Зазначені нормативні акти віддзеркалюють еволюцію політичного курсу від перших кроків незалежності до спроб побудови довгострокового стратегічного партнерства.

Фундаментом, на якому вибудовувалася архітектоніка двостороннього діалогу, стали базові програмно-політичні акти та перші міждержавні угоди установчого характеру. До цієї підгрупи належать Декларації про державний

суверенітет України [19] та Республіки Білорусь, Договір між УРСР та БРСР 1990 року [22], а також Звернення Верховної Ради України до парламентарів і народів світу [28]. Процес остаточного міжнародно-правового визнання та інституціоналізації зв'язків зафіксовано в Угоді про створення Співдружності Незалежних Держав [63] та Ноті про встановлення дипломатичних відносин між Україною та Білоруссю. Стратегічні ж рамки та територіальні межі взаємодії були закріплені у засадничому Договорі про дружбу, добросусідство і співробітництво [23] та Договорі про державний кордон [25].

Окремий пласт цієї групи джерел становлять спеціалізовані нормативні акти, що регламентують галузеву та секторальну взаємодію Києва та Мінська у конкретних сферах. Дипломатичний та безпековий вектори контактів відображені у Протоколі про консультації між МЗС обох країн, а також у Меморандумі про взаємодію у реалізації взаємовигідних проєктів у межах ініціативи ЄС “Східне партнерство”. Свою чергою, напрям міжпарламентських зв'язків репрезентує Угода про співробітництво між Верховною Радою України та Національними зборами Республіки Білорусь, тоді як консульські питання та гуманітарний вимір взаємин регулює міжурядова Угода про безвізові поїздки громадян.

Прагматичний складник міждержавного діалогу найповніше розкривається через аналіз нормативних актів економічного блоку. Документальною основою для розвитку торгово-промислових зв'язків стали Угода про вільну торгівлю [59] та Угода про торговельно-економічне співробітництво [60]. Окрім того, важливе юридичне значення для врегулювання майнових та майнових суперечок пострадянського періоду мала двостороння Угода про взаємне визнання прав та регулювання відносин власності [61], яка дозволяє дослідникам об'єктивно оцінити економічний фундамент українсько-білоруських взаємин.

Черговий складник джерельної бази дослідження формують матеріали офіційної комунікації та публічної дипломатії, акумульовані на вебресурсах вищих інституцій виконавчої влади обох держав. Цей масив охоплює звіти про брифінги представників зовнішньополітичних відомств, стенограми

пресконференцій, заяви та інтерв'ю провідних політичних і дипломатичних діячів, оприлюднені на офіційних сайтах Президента Республіки Білорусь, Кабінету Міністрів України, а також міністерств закордонних справ двох країн. Зазначені інформаційні ресурси стали важливим підґрунтям для з'ясування засадничих параметрів, динаміки та пріоритетних векторів українсько-білоруських відносин, зокрема у період 2006–2014 років, оскільки вони дозволяють простежити офіційну реакцію сторін на тогочасні регіональні виклики.

Особливу евристичну цінність мають матеріали дипломатичних відомств України та Білорусі, які безпосередньо відображають щоденний порядок денний міждержавного діалогу. У цих документах міститься детальна інформація про ключові тенденції, здобутки та проблемні вузли двосторонньої взаємодії у політичній і торговельно-економічній сферах. Важливими джерелами для реконструкції переговорних процесів є матеріали брифінгів пресслужб МЗС щодо поточного стану та перспектив співробітництва, а також стенограми пресконференцій очільника білоруського зовнішньополітичного відомства С. Мартинова та начальника управління інформації – прессекретаря МЗС РБ Д. Мирончика.

Додатковим джерелом інформації, яке розкриває залаштункові аспекти та персональний вимір дипломатії, виступають розлогі інтерв'ю міністра закордонних справ Білорусі С. Мартинова, а також керівників дипломатичних місій – послів В. Тіхонова та В. Величка. У цих публікаціях відображено офіційні позиції та суб'єктивні оцінки дипломатів щодо ключових етапів співпраці. Окрім того, вагомий масив фактологічних даних стосовно специфіки українсько-білоруського діалогу на початку XXI століття міститься у хроніках офіційних візитів, текстах промов та інформаційних повідомленнях, розміщених на офіційних інтернет-порталах Президента РБ та Кабінету Міністрів України, що дає змогу комплексно зіставити бачення інтеграційних процесів вищим керівництвом обох республік.

Для всебічної реконструкції процесу розбудови взаємовідносин між Україною та Республікою Білорусь вагоме значення має залучення джерел особистого походження, зокрема мемуаристики та спогадів безпосередніх учасників суспільно-політичних процесів. Специфіка цієї групи матеріалів полягає в їхньому синкретичному характері, адже вони поєднують суто інформаційну функцію з елементами науково-теоретичного осмислення минулого. Автори не лише фіксують хронологію та фактичний перебіг подій, а й пропонують власну оцінку переговорних процесів, аналізуючи вплив особистісного чинника та роль конкретних лідерів на формування вектора українсько-білоруського діалогу.

Водночас використання его-документів у межах історичного дослідження затребувало застосування суворих методів джерелознавчої критики через притаманний їм високий рівень суб'єктивізму, ретроспективне викривлення інформації, особистісні упередження та свідоме замовчування певних історичних сюжетів. У процесі опрацювання мемуарної спадщини було здійснено ретельний критичний аналіз та верифікацію наведених відомостей за допомогою порівняння з офіційними актовими документами. Емпіричну базу роботи суттєво збагатили спогади тогочасних очільників зовнішньополітичних відомств, глав урядів та державних діячів, зокрема А. Зленка [29; 30], М. Голубця [32], М. Дементя [34], В. Кебіча [53] та П. Кравченка [16], чиї свідчення дозволили реконструювати залаштункові аспекти становлення дипломатичних зв'язків між Києвом та Мінськом.

Важливим складником емпіричного підґрунтя дослідження є дискурс масмедіа, представлений матеріалами періодичних видань та повідомленнями провідних інформаційних агентств. У цих джерелах акумульовано значний масив оперативної інформації, яка дозволяє реконструювати суспільно-політичний фон, на якому відбувалося становлення та розвиток двосторонніх українсько-білоруських відносин. Залучення преси дало змогу проаналізувати не лише офіційну позицію державних інституцій, а й динаміку експертних оцінок та суспільних настроїв щодо ключових подій спільної історії двох країн.

Для розв’язання поставлених у роботі завдань було опрацьовано публікації переважно української та білоруської періодики, з-поміж яких особливу інформативність виявили аналітичні та інформаційні матеріали журналів і газет “Корреспондент”, “Українська правда”, “Народний депутат”, “Тижневик 2000”, а також офіційного друкованого органу виконавчої влади України – газети “Урядовий кур’єр”. Фактологічну базу дослідження суттєво доповнили й синхронні стрічки новин провідних інформаційних агенцій та мережевих медіаресурсів, серед яких варто виділити повідомлення “РБК – Україна”, “Кримські новини”, “Tochka.net” та “Українські новини”. Системний моніторинг цих джерел дозволив деталізувати хронологію двосторонніх контактів та верифікувати окремі маловідомі аспекти українсько-білоруської взаємодії.

Отже, залучена джерельна база є цілісною, різноплановою та повністю достатньою для виконання поставлених завдань. Її основу склали документи, які дозволили детально відтворити історію взаємин у 1991–2005 роках. Для аналізу новітнього етапу співпраці ключове значення мали офіційні матеріали органів влади України та Білорусі. Важливу роль у дослідженні відіграли також міждержавні угоди, статистика, спогади учасників подій та тогочасна преса. Попри різну інформативність цих матеріалів, їхнє спільне використання та критичний аналіз дозволили комплексно й об’єктивно вивчити весь перебіг українсько-білоруського співробітництва.

Розділ 2. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИДОК ДВОСТОРОННІХ МІЖДЕРЖАВНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ І РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ.

2. 1. Становлення дипломатичних відносин та динаміка політичного діалогу 1991–2004 р.

Міждержавна співпраця України та Білорусі оновилося наприкінці ХХ ст. завдяки розпаду СРСР та появі двох суверенних держав. Географічна близькість і тісна економічна інтеграція дозволили вивести двосторонні зв'язки (політичні, торговельні, культурні) на стратегічний рівень. Попри це, сучасні відносини залишаються неоднозначними та складними, що робить спільне моделювання майбутньої стратегії пріоритетом для обох країн.

Ретроспективний аналіз свідчить, що впродовж тривалого історичного періоду (1922–1991 рр.) українсько-білоруська взаємодія детермінувалася специфікою функціонування радянської тоталітарної системи. Перебування УРСР та БРСР у межах єдиного союзного простору нівелювало можливість прямого міждержавного діалогу, оскільки будь-які двосторонні контакти жорстко регламентувалися й здійснювалися виключно через союзний центр. Інституційна відсутність реального державного суверенітету обох республік блокувала автохтонний розвиток зв'язків та унеможливлювала концептуалізацію суверенної стратегії взаємин [11, с. 126].

Системна криза радянської моделі наприкінці 1980-х рр. унаочнила нежиттєздатність існуючого статус-кво. Модернізаційні спроби радянського керівництва у формі політичних та економічних реформ виявилися неефективними, що спровокувало зворотний ефект – каталізацію дезінтеграційних процесів та зростання відцентрових тенденцій у союзних республіках [11, с. 126].

Логічним наслідком зазначених трансформацій стало прийняття Декларацій про державний суверенітет України (16 липня 1990 р.) та Білорусі (27 липня 1990 р.). Цей крок не лише заклав правовий фундамент для майбутньої державної

незалежності, а й кардинально змінив парадигму зовнішньополітичного позиціонування обох акторів, легітимізувавши започаткування прямих двосторонніх політичних комунікацій [6, с. 142].

Базові засади та стратегічні орієнтири зовнішньополітичного курсу України були концептуально окреслені в Декларації про державний суверенітет [7, с. 102]. Цей державно-правовий акт легітимізував статус України як повноправного суб'єкта міжнародного права із правомочністю здійснювати прямі міждержавні контакти, диверсифікувати договірно-правову базу, інституціоналізувати дипломатичні й консульські зносини, а також інтегруватися до структури міжнародних організацій. Зазначені положення Декларації детермінували вектор зовнішньої політики країни, заклавши нормативно-правовий фундамент для її повноцінного позиціонування на світовій арені.

Натомість вихідною точкою формування зовнішньополітичної доктрини Республіки Білорусь стало ухвалення 27 липня 1990 р. Декларації про державний суверенітет БРСР. Даний документ де-юре закріпив невід'ємне право білоруського народу на самовизначення та проголосив суверенну незалежність республіки в системі міжнародних відносин [4, с. 161]. Відповідно до положень Декларації, Білорусь позиціонувалася як суверенний актор із виключним правом на реалізацію самостійного зовнішньополітичного курсу. Одночасно задекларована неподільність та недоторканність її території обумовлювала, що будь-які транскордонні та територіальні питання мають врегульовуватися виключно на засадах паритетних двосторонніх угод із суміжними державами.

Знаковим етапом у конструюванні архітектури українсько-білоруського співробітництва став київський раунд переговорів між делегаціями УРСР і БРСР від 17 жовтня 1990 року [11, с. 127]. Сторони здійснили ревізію двосторонніх зв'язків крізь призму нових геополітичних реалій. Результуючим документом зустрічі стала постанова, згідно з якою “УРСР і БРСР, ґрунтуючись на вікових традиціях братерства і взаємодопомоги, реалістично оцінюючи політичну та соціально-економічну ситуацію в обох республіках, висловлюють переконаність

у необхідності подальшого зміцнення взаємовигідного політичного, економічного, науково-технічного та культурного співробітництва між ними як суверенними державами” [2, с. 43]. Констатовано, що станом на кінець 1990 року було закладено потенціал для емансипації зовнішньої політики України та Білорусі, а також для переформатування їхньої взаємодії на засадах суверенітету, суб’єктності та стратегічного паритету. Даний вектор суверенізації значною мірою детермінувався деструктивними й деінтеграційними процесами, що відбувалися всередині СРСР.

Вихідною платформою для започаткування автономної від союзного центру спільної зовнішньополітичної діяльності України та Білорусі на міжнародній арені стала Організація Об’єднаних Націй [4, с. 162–163]. У жовтні 1990 року під час сесії Генеральної Асамблеї ООН українська та білоруська делегації, долаючи дипломатичну протидію з боку офіційної Москви, виступили ініціаторами резолюції щодо подолання наслідків Чорнобильської катастрофи. Синхронізовані зусилля дипломатичних корпусів обох республік увінчалися ухваленням 4 грудня 1990 року першого багатостороннього нормативно-правового акта – резолюції “Міжнародне співробітництво у справі пом’якшення наслідків аварії на Чорнобильській атомній електростанції” [7, с. 103]. Цей прецедент успішної взаємодії новоутворених дипломатичних інституцій мав засадниче значення для реконфігурації двосторонніх відносин, оскільки солідарна та консолідована позиція Києва та Мінська продемонструвала світовому співтовариству їхню реальну міжнародно-правову суб’єктність та статус суверенних акторів.

Ключовим інструментом легітимізації та інституціоналізації сучасної архітектури міждержавних взаємин стало підписання 29 грудня 1990 року Договору між УРСР і БРСР [22]. У межах цієї угоди сторони де-юре визнали взаємний суверенітет та зафіксували зобов’язання щодо неухильного дотримання принципу територіальної цілісності й незастосування деструктивних дій. Документ містив нормативні гарантії цивільних прав: після імплементації національних законодавств про громадянство зафіксовано право

осіб на набуття статусу громадянина країни проживання; резидентам суміжних держав гарантовано преференції, тотожні правам і свободам власних громадян, разом із паритетним правовим захистом. Окрім того, Договір регламентував розвиток рівноправного й взаємовигідного співробітництва у політичній, торговельно-економічній, науково-технічній, гуманітарно-культурній та екологічній сферах [22].

Набуття чинності Договором між УРСР і БРСР відбулося 31 серпня 1991 року після завершення процедури обміну ратифікаційними грамотами [22]. Оцінюючи початок легітимації цієї угоди, тодішній очільник зовнішньополітичного відомства Білорусі П. Кравченко підкреслив: “Сьогодні відбулася важлива подія. Вона означає, що БРСР і Україна взаємно визнали одна одну зі всіма наслідками, що з цього випливають” [22]. У контексті ретроспективного аналізу варто акцентувати, що цей документ від 29 грудня 1990 року не лише сформував передумови для якісної трансформації двостороннього діалогу в повноцінний міждержавний формат, а й виконував функцію базового нормативно-правового регулятора українсько-білоруських відносин у період 1991–1995 років. Наступним етапом кодифікації двосторонніх зв’язків стало підписання 17 липня 1995 року Договору про дружбу, добросусідство і співробітництво між Україною і Республікою Білорусь [6, с. 144].

Динаміка суспільно-політичних процесів у 1991 році відзначалася високим рівнем нелінійності та непередбачуваності [2, с. 44]. Надання Декларації про державний суверенітет БРСР статусу конституційного закону відбулося де-факто внаслідок серпневих подій 1991 року в Москві. Відповідне нормативне рішення Верховна Рада БРСР ухвалила 25 серпня 1991 року, одночасно інституціоналізувавши політичну та економічну делімітацію Білорусі від союзного центру. Невдовзі, 19 вересня 1991 року, вищий законодавчий орган республіки затвердив Закон про перейменування БРСР у Республіку Білорусь [11, с. 52]. Своєрідною верифікацією нового зовнішньополітичного вектора стало ухвалення 2 жовтня 1991 року заяви “Про напрями зовнішньополітичної

діяльності Республіки Білорусь”, яка закріпила відданість держави Статуту ООН, Загальній декларації прав людини та чинним міжнародним договорам. Прийняттю цього документа передувала доповідь міністра закордонних справ Республіки Білорусь П. Кравченка на 46-й сесії Генеральної Асамблеї ООН від 26 вересня 1991 року. Очільник зовнішньополітичного відомства республіки артикулював 8 ключових пріоритетів, серед яких акцентував на забезпеченні реальної суверенізації країни, а також на паритетній взаємодії із колишніми радянськими республіками з метою формування спільного економічного простору та нового союзного об’єднання незалежних держав [12, с. 34]. Зазначені концептуальні орієнтири заклали міцний інтелектуальний базис для подальшої інтенсифікації українсько-білоруського діалогу.

Натомість ухвалення Верховною Радою “Акта проголошення незалежності України” 24 серпня 1991 року детермінувало початок нової парадигми українського державотворення. Керуючись принципом національного суверенітету, Київ дистанціювався від участі в будь-яких наддержавних чи міжреспубліканських структурах, що могли б обмежити його правосуб’єктність, і зафіксував виключне верховенство національного законодавства [6, с. 144]. Фінальним етапом суверенізації української держави стало проведення 1 грудня 1991 року Всеукраїнського референдуму та перших президентських виборів.

Легітимізуючи результати народного волевиявлення, Верховна Рада України 5 грудня 1991 року спрямувала звернення “До парламентів і народів світу”, де констатувала денонсацію Договору 1922 року про утворення СРСР та задекларувала намір розбудовувати демократичну, правову державу, чий зовнішньополітичний курс спиратиметься виключно на імперативи міжнародного права й принципи глобальної безпеки [28]. Як слушно зазначає дослідник М. Рябчук, поява незалежної України як потужного геополітичного актора докорінно трансформувала безпековий та політичний ландшафт не лише Східноєвропейського регіону, а й європейського континенту загалом [14].

З’ясування передумов становлення українсько-білоруського діалогу вимагає концептуального осмислення біловезьких подій 7–8 грудня 1991 року.

Візит Президента України Л. Кравчука до Білорусі [2, с. 47] та подальші тристоронні переговори у резиденції “Віскулі” за участю рф завершилися підписанням історичного акта, який де-юре ліквідував радянську імперську систему [7, с. 103].

У ході дискусій російська делегація намагалася пролонгувати союзний статус-кво через створення модифікованого наддержавного союзу. Л. Кравчук відкинув цю концепцію, спираючись на імператив суверенітету, підтверджений референдумом 1 грудня [7, с. 103–104]. Проте під впливом економічних аргументів глави українського уряду В. Фокіна щодо загрози розриву виробничих ланцюгів та за умов консенсусної підтримки цієї ідеї білоруською стороною [7, с. 103–104], сторони дійшли компромісу.

Підсумком компромісного консенсусу стало укладення 8 грудня 1991 року Угоди про створення СНД [63], яка зафіксувала зобов’язання засновників розвивати паритетну співпрацю, координувати зовнішню політику та формувати спільне економічне поле [63]. Біловезькі домовленості не лише радикально змінили глобальний баланс сил та архітектуру міжнародних відносин, а й стали базовою координатною сіткою для вибудовування нових міждержавних зв’язків між колишніми радянськими республіками.

Проголошення державної незалежності у 1991 році заклало передумови для якісної інтенсифікації українсько-білоруських відносин. Важливість цієї міждержавної взаємодії обумовлена дією чотирьох фундаментальних консенсусних чинників:

- історико-географічного: просторовою близькістю та тривалим досвідом спільного державотворення (від давньоруського періоду до радянської доби) за відсутності виражених історичних конфліктів [11, с. 147];

- політичного: спільним транскордонним розташуванням на перетині ключових транзитних шляхів, що визначає роль обох країн як транзитно-безпекових буферів між РФ та ЄС, а також у Балто-Чорноморському ареалі [11, с. 147];

➤ економічного: високим ступенем структурної взаємозалежності та міжгалузевої кооперації, успадкованої від радянської економічної системи. У постсиндромний період розпаду СРСР сторони прагнули зберегти надійні ринки збуту, при цьому Україна додатково позиціонувалася як важливий сировинний донор для білоруського промислового комплексу [2, с. 7];

➤ культурно-гуманітарного: етнокультурною комплементарністю народів, спільністю історичних традицій та солідарним прагненням обох держав захистити права національних діаспор у транзитивний період 1990–1991 років на тлі євроінтеграційних очікувань [11, с. 147–148].

В основі періодизації сучасної українсько-білоруської співпраці лежить показник активності зовнішньополітичних відомств обох країн. Вітчизняна історіографія умовно диференціює зовнішню політику України на п'ять хронологічних відрізків: 1991–1994 рр., 1994–2004 рр., 2005–2010 рр., 2010–2013 рр. та етап з 2014 року. Цей розподіл безпосередньо інституційно прив'язаний до каденцій Президентів України, які згідно з Конституцією володіють виключними повноваженнями щодо керівництва зовнішньополітичною сферою.

Водночас білоруські дослідники застосовують іншу матрицю, виділяючи період парламентської республіки (1991–1994 рр.) та період президентської форми правління (з 1994 року). Тобто, етапизація зовнішньої політики РБ прямо залежить від еволюції її державно-політичного устрою [11, с. 136].

Проте варто зауважити, що цей підхід фіксує виключно внутрішньополітичний контекст кожної з держав і не ілюструє комплексної динаміки міждержавної взаємодії на пострадянському просторі. Це обмовлює потребу в модернізації методології та більш глибокій деталізації хронології двосторонніх відносин.

Період 1991–2004 років визначено як базовий етап формування архітектури українсько-білоруського політичного співробітництва. Цей відрізок часу відзначився системною розбудовою міждержавних комунікацій: від взаємного визнання незалежності та започаткування офіційних дипломатичних відносин до відкриття посольств і створення розгалуженої договірно-правової бази.

Особливого значення набули процеси синхронізації зовнішньополітичних підходів для подолання спільних викликів, а також запровадження практики регулярних прямих контактів на рівні глав держав та урядів.

Офіційний відлік суверенного політичного діалогу розпочався наприкінці 1991 року, після того, як 24 грудня Верховна Рада РБ в особі її Голови С. Шушкевича задекларувала визнання державної незалежності України [11, с. 127]. Проте, у контексті аналізу К. Камишева, цей акт мав радше формальний характер, адже взаємне визнання суб'єктності обох республік було автоматично зафіксоване та гарантоване ще 8 грудня 1991 року під час підписання Біловезького консенсусу [2, с. 54].

Офіційне інституційне оформлення дипломатичних відносин між обома державами датується 27 грудня 1991 року [4, с. 161–162]. Легітимація цього процесу відбулася шляхом паритетного обміну нотами, які містили Угоду про встановлення дипломатичних взаємин між Республікою Білорусь та Україною. У контексті історико-дипломатичного аналізу важливо акцентувати, що Україна спільно зі Сполученими Штатами Америки виступили першими міжнародними акторами, які ще до завершення 1991 року нормативно закріпили дипломатичний статус відносин з РБ, де-юре верифікувавши її державний суверенітет.

У межах початкової фази двосторонньої взаємодії пріоритетним завданням для України та Білорусі виступила інституціоналізація дипломатичної присутності, що передбачала призначення глав місій та розгортання роботи дипломатичних представництв. Перший Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Білорусь В. Желіба вручив вірчі грамоти Голові Верховної Ради РБ С. Шушкевичу 30 червня 1992 року, що ознаменувало офіційний початок функціонування української дипломатичної місії в Мінську [11, с. 129]. Слід наголосити, що Україна першою серед країн СНД започаткувала діяльність свого посольства на території РБ. Натомість білоруська сторона завершила паритетний етап інституціоналізації лише 12 жовтня 1993 року, коли дипломатичні повноваження глави місії В. Курашика були верифіковані в Києві. Таким чином, розгортання білоруського дипломатичного представництва

відбулося з часовим лагом у два роки після де-юре визнання українського суверенітету [7, с. 103].

Наступним етапом архітекτονіки українсько-білоруського дискурсу стала диверсифікація офіційних політичних комунікацій та формування первинного пулу двосторонніх угод. Вихідною точкою міждержавного діалогу суверенних держав став офіційний візит білоруської урядової делегації до Києва 16–17 грудня 1992 року [5, с. 288]. Під час переговорного процесу між очільниками урядів В. Кебічем та Л. Кучмою відбулася концептуальна ревізія широкого спектра питань, де пріоритетне значення мало торгово-економічне співробітництво. Результуючим показником зустрічі стало підписання пакету з 20 нормативно-правових документів [1, с. 63]. Варто акцентувати, що цей візит залишався єдиним прецедентом взаємодії вищого керівництва обох країн у період 1991–1994 років. Такий низький рівень динаміки контактів детермінувався насамперед глибокою внутрішньополітичною кризою всередині обох транзитивних суспільств, а також тимчасовою деактуалізацією векторів пострадянської інтеграції у зовнішньополітичних доктринах Києва та Мінська на тлі нових глобальних геополітичних умов [6, с. 150–152].

Зважаючи на відсутність сталої комунікації топрівня, координаційним центром українсько-білоруських відносин у 1993 – першій половині 1994 років стало українське посольство в Мінську. Його робота концентрувалася на нормативно-правовому забезпеченні двостороннього співробітництва та активізації домовленостей, досягнутих під час міждержавного візиту у грудні 1992 року [11, с. 128].

Інституційне становлення українського представництва та напрацювання тривких дипломатичних інструментів стали вагомим здобутком, що полегшив вихід обох пострадянських держав на міжнародну арену. Менш успішним виявився трек узгодження спільних зовнішньополітичних кроків. Білоруська сторона демонструвала пасивність у міжнародних організаціях і намагалася уникнути солідаризації з Україною щодо засудження деструктивних рішень

Держдуми Росії стосовно Севастополя, а також щодо специфіки ліквідації українського ядерного арсеналу [11, с. 128].

Попри загальну стагнацію діалогу, динаміку відносинам надавали прямі зустрічі посла України з керівництвом РБ. Під час переговорів В. Желіби з Прем'єр-міністром РБ В. Кебічем 30 квітня 1993 року було визнано наявність збоїв у реалізації підписаних угод. Особливу турботу білоруської сторони викликала невизначеність правового статусу кордону на перетині Волинської та Брестської областей. Окрім політичних питань, обговорювалися й побутово-інфраструктурні проблеми місії, зокрема виділення окремої будівлі для диппредставництва [11, с. 129]. Втім, через бюджетний дефіцит та майнові майданчикові суперечки, реалізація цього проєкту розтягнулася в часі – нове приміщення українського посольства відкрили лише наприкінці 2000 року.

Протягом 1991 – першої половини 1994 років базовим результиуючим показником двостороннього дискурсу виступила інституціоналізація прямого міждержавного співробітництва, а також формування інфраструктури дипломатичного представництва в обох країнах. Зазначена хронологічна фаза стала фундаментальною для політичного вектора українсько-білоруських взаємин, оскільки саме тоді відбулося закладання базису двостороннього партнерства в межах нових геополітичних реалій кінця XX ст. [6, с. 150].

Подальша еволюція політичного діалогу між Києвом та Мінськом значною мірою детермінувалася результатами президентських перегонів 1991 і 1994 років в обох республіках. Синхронне обрання на найвищі державні посади 10 липня 1994 року Л. Кучми в Україні та О. Лукашенка в Білорусі виступило каталізатором для диверсифікації та інтенсифікації двосторонніх політичних контактів. Зокрема, вже 26 липня 1994 року під час бесіди з радником української дипломатичної місії В. Соловєєм новообраний Президент Білорусі акцентував на прагненні Мінська розбудовувати з Україною конструктивні взаємини на принципах паритетності та взаємоповаги. Цей концептуальний підхід білоруський лідер підтвердив і у своїй доповіді з нагоди Дня незалежності РБ,

релативувавши пріоритетність зовнішньополітичного курсу на користь поглиблення зв'язків із Російською Федерацією та суміжними державами.

На тлі цих декларацій в експертному та дипломатичному полях активізувався розгляд питання щодо підготовки саміту на найвищому рівні. Так, 26 серпня 1994 року відбувся раунд переговорів Надзвичайного і Повноважного Посла України в РБ В. Желіби з першим заступником міністра закордонних справ Білорусі Л. Цепкалом, ключовим пунктом порядку денного яких стало узгодження параметрів майбутнього візиту О. Лукашенка до Києва. Білоруські дипломати висловили зацікавленість у якнайшвидшій реалізації цього заходу, мотивуючи це тим, що оновлене політичне керівництво РБ визначає відносини з РФ та Україною як стратегічно домінантні у своїй зовнішньополітичній доктрині [11, с. 131].

Динамізація українсько-білоруського політичного діалогу наприкінці 1994 – у першій половині 1995 років заклала підвалини для інституціоналізації повноцінного міждержавного партнерства. Початком цього процесу став перший робочий візит О. Лукашенка до Києва 7–8 жовтня 1994 року, що дозволив лідерам обох держав узгодити вектори подальшої співпраці [1, с. 132]. Активізація контактів викликала помітний інтерес зовнішніх акторів, зокрема США. Американські дипломати констатували подолання колишньої упередженості офіційного Мінська щодо європейських амбіцій Києва та фіксували зростання поваги білоруського керівництва до суверенного зовнішньополітичного курсу України [12, с. 49–50].

Важливим етапом нормативно-правового забезпечення взаємин став офіційний візит прем'єр-міністра України В. Масола до Білорусі (15–16 грудня 1994 р.). Головним підсумком міжурядових переговорів та паралельної зустрічі глав зовнішньополітичних відомств Г. Удовенка і В. Сенька стало підписання Протоколу про консультації між МЗС обох країн [12, с. 51–52]. Цей документ започаткував практику регулярних міжвідомчих зустрічей, під час однієї з яких (15–16 травня 1995 р.) було парадовано текст засадничого міждержавного

договору та погоджено параметри майбутнього президентського саміту [6, с. 144].

Кульмінацією цього етапу етапізації відносин став перший в історії офіційний візит Президента України Л. Кучми до Республіки Білорусь 13–15 липня 1995 року. Під час саміту сторони задекларували вихід двосторонніх зв'язків на якісно новий рівень, позитивно оцінили поступ у питанні делімітації спільного кордону та домовилися про координацію дій у міжнародних організаціях [15, арк. 20–21]. Стратегічним результатом візиту стало підписання фундаментального Договору про дружбу, добросусідство і співробітництво між Україною та РБ, який нормативно закріпив довгострокові засади двостороннього партнерства.

Починаючи з 1996 року, в архітектоніці українсько-білоруського діалогу чітко окреслилися деструктивні тенденції, що призвели до помітного охолодження політичних взаємин. Серед ключових детермінант цієї регресії варто виділити два фактори: форсування російсько-білоруського інтеграційного треку (зокрема, підписання 2 квітня 1996 року Договору про створення Співтовариства Росії та Білорусі) та радикальну трансформацію внутрішньополітичного устрою РБ [30, с. 134]. Останній чинник був зумовлений результатами резонансного референдуму 24 листопада 1996 року, який призвів до гіпертрофованого посилення президентської вертикалі, пролонгації повноважень О. Лукашенка та формування двопалатного парламенту. Невизнання легітимності цього плебісциту з боку США, ЄС, ОБСЄ та Ради Європи спричинило міжнародну ізоляцію Мінська, що ускладнило його взаємодію з Києвом, який орієнтувався на євроатлантичні стандарти [30, с. 134].

Додатковим каталізатором кризи в двосторонніх відносинах став серйозний дипломатичний інцидент – затримання в Мінську семи громадян України, які солідаризувалися з білоруською опозицією під час несанкціонованої акції “Чорнобильський шлях – 96”. Ця подія набула широкого міжнародного резонансу та перетворилася на домінантну тему міжвідомчих консультацій МЗС обох країн 27 травня 1996 року. Під час переговорного процесу заступник

міністра закордонних справ України К. Грищенко підтвердив стратегічну пріоритетність білоруського вектора для Києва на принципах суверенної рівності та невтручання у внутрішні справи. Водночас українська сторона висловила демарш через ігнорування офіційним Мінськом двох дипломатичних нот щодо надання консульського доступу та невідкладної медичної допомоги заарештованим [17, с. 55]. Попри запевнення білоруських дипломатів у сприянні розв'язанню гуманітарного аспекту проблеми, інцидент суттєво ускладнив загальний мікроклімат міждержавної комунікації.

На початку 1997 року відбулася повна стабілізація українсько-білоруських відносин. Цей процес мав взаємовигідне підґрунтя: офіційний Мінськ прагнув подолати міжнародну ізоляцію після конституційної кризи 1996 року, тоді як Київ був націлений на міжнародно-правове оформлення спільної межі [26, с. 220]. Прагматизм сторін унаочнив саміт Л. Кучми та О. Лукашенка в Гомелі (17 січня 1997 р.), де лідери позитивно оцінили поступ у делімітації кордону та ініціювали регіональну взаємодію у сфері протидії нелегальній міграції. Слід зауважити, що ця зустріч викликала роздратування Російської Федерації, чий медіа звинуватили білоруське керівництво у “подвійній грі” та нівелюванні союзних зобов'язань із Москвою [31, с. 123].

Наступним кроком стала серія інтенсивних міжвідомчих консультацій на рівні міністрів закордонних справ Г. Удовенка та І. Антоновича (лютий – квітень 1997 р.). Окрім погодження тексту прикордонної угоди, Мінськ надав дипломатичну підтримку українським кандидатурам у структурах ООН та МАГАТЕ, натомість звернувшись до Києва із проханням про посередництво у врегулюванні відносин із Парламентською Асамблеєю ОБСЄ. Результуючим показником цих зустрічей стало парафування Договору про державний кордон у Мінську [11, с. 135].

Фінальним етапом нормативного закріплення територіального статус-кво став перший офіційний візит О. Лукашенка до України 12–13 травня 1997 року. Ключовим здобутком саміту підписання Договору між Україною та РБ про державний кордон, який президенти позитивно оцінили як прецедент для всього

простору СНД та верифікацію суверенності обох республік. Попри укладення Договору про створення російсько-білоруського союзу, білоруський лідер задекларував незмінність та пріоритетність добросусідських відносин із Києвом, що перетворило цей візит на один із найважливіших етапів розбудови раннього українсько-білоруського політичного діалогу [11, с. 136].

Протягом 1998 року міждержавні контакти розвивалися за висхідною траєкторією. Під час візитів прем'єр-міністра В. Пустовойтенка та президента Л. Кучми Київ чітко задекларував прагнення запобігти міжнародній ізоляції Білорусі та сприяти її євроінтеграції [6, с. 144]. Водночас сторони окреслили розбіжності у геополітичних векторах: Україна наполягала на європейському напрямку, Балто-Чорноморському співробітництві та трансформації СНД суто в економічний інструмент, тоді як Мінськ тяжів до союзу з РФ [6, с. 150]. Першочерговим завданням для Києва залишалася ратифікація Договору про державний кордон.

Наприкінці 1999 року взаємини зазнали короткострокової кризи. Вона була спровокована підтримкою білоруською владою лівих сил на українських президентських виборах та відкликанням Києвом запрошення О. Лукашенку на Балто-Чорноморський саміт. Утім, після переобрання Л. Кучми ситуація нормалізувалася. Візити глави МЗС Б. Тарасюка та президента Л. Кучми до Білорусі у 2000 році повернули діалог у конструктивне русло. Попри формування на теренах СНД нового військово-політичного блоку під егідою Росії, лідери підтвердили прихильність до добросусідства, координації дій в ООН та ОБСЄ, а також спільної протидії транскордонній злочинності [11, с. 139].

У 2001–2004 роках інтенсивність політичних комунікацій залишалася високою завдяки регулярним самітам (зокрема, зустрічам у Чернігові та Бресті), а також переговорам глав урядів А. Кінаха, В. Януковича та Г. Новицького. У цей період дипломатичний трек зосередився на прагматичних питаннях. Поки українська сторона вимагала прискорення демаркації кордону й підписання угоди про реадмісію, білоруська дипломатія застосовувала “пакетний підхід”, пов'язуючи прикордонні питання з врегулюванням фінансових зобов'язань [11,

с. 142]. На тлі цього домінантою відносин стала реалізація спільних економічних проектів та розширення консульсько-гуманітарної бази.

Таким чином, аналіз становлення та еволюції українсько-білоруських політичних відносин у 1991–2004 роках засвідчує їхній лінійний та конструктивний характер, зумовлений геополітичним розташуванням держав у Східній Європі, транскордонним сусідством, тісною економічною кооперацією та спільними історико-культурними витоками. Вказане партнерство мало стратегічне значення для верифікації національних інтересів України та зміцнення регіональної безпекової парадигми.

Двосторонній дискурс цього періоду, попри спорадичні кризові явища та концептуальні розбіжності, відзначався високою амплітудою політичних контактів на найвищому законодавчому та виконавчому рівнях. Це дозволяє кваліфікувати тогочасну Республіку Білорусь як послідовного та пріоритетного суб'єкта зовнішньополітичної стратегії України в Центрально-Східній Європі.

2. 2. Формування інституційно-правового забезпечення міждержавних відносин України і Республіки Білорусь.

Попри те, що набуття Україною та РБ статусу повноцінних і суверенних суб'єктів міжнародного права відбулося лише наприкінці 1991 року, витoki формування договірно-правового масиву двосторонніх взаємин сягають кінця 1990 року. Важливою віхою цього процесу стало підписання 29 грудня керівниками обох республік Договору між УРСР та БРСР [11, с. 105]. Цей засадничий документ заклав інституційний базис для розбудови українсько-білоруського діалогу та виступив головним регулятивним інструментом, що визначав ключові вектори міждержавного співробітництва впродовж 1991–1995 років.

Інтенсифікація процесу нормотворення та розширення нормативно-правового масиву взаємин припадає на кінець 1992 року. Цей етап був безпосередньо зумовлений першим офіційним візитом до України білоруської

урядової делегації під керівництвом прем'єр-міністра В. Кебіча [11, с. 106]. Результатом міжурядового переговорного процесу стало підписання пакету з 20 засадничих угод, які диференціювали правове поле майбутньої співпраці.

Серед підписаного масиву документів фінансово-економічного та енергетичного блоку стратегічне значення мали угоди про вільну торгівлю [59], загальне торговельно-економічне співробітництво на 1993 рік [60] та транспортування природного газу [61]. Окреме місце посідав регламент врегулювання боргових та кредитних зобов'язань, укладений у зв'язку з декупонізацією української фінансової системи та виходом України з рубльової зони [62].

Транспортно-комунікаційний та безпековий вектори були нормативно оформлені через угоди про принципи взаємодії у сферах зв'язку і транспорту, зокрема через специфікацію функціонування залізничного та автомобільного сполучення [23]. Водночас інституціоналізації підлягали військове співробітництво [28], координація дій з митних і прикордонних питань, визначення пунктів пропуску [34], а також забезпечення безвізового режиму для громадян обох держав [27].

Екологічний та науковий треки співпраці закріплювалися угодами про науково-технологічне співробітництво та консолідацію зусиль щодо мінімізації й подолання наслідків аварії на ЧАЕС. Наведений масив нормативних актів дозволяє стверджувати, що домінантними векторами двостороннього партнерства на етапі його становлення виступали торгово-економічна кооперація, розбудова логістичної інфраструктури, делімітаційні процеси та спільне розв'язання постчорнобильських проблем.

Укладена в грудні 1992 року міжурядова Угода про вільну торгівлю посідала особливе місце в системі двосторонніх відносин, ставши першим нормативно-правовим актом, чия імплементація розтягнулася на роки. Головним деструктивним чинником, що завадив негайному набранню чинності документом, виступила глибока торговельно-економічна інтеграція Мінська з Москвою та взяті Білоруссю союзні зобов'язання перед РФ [11, с. 108]. З огляду

на ці геоекономічні обставини, Верховна Рада України ратифікувала угоду лише 13 вересня 1999 року.

Подальший процес правового оформлення документа заблокувала лінгвістична експертиза білоруської сторони, яка виявила значні змістові розбіжності між українським та білоруським текстами договору. Ініціативу Мінська щодо анулювання чинної угоди й підписання нового документа Київ відхилив, наполягаючи на правомірності вже ухваленого акта. Консенсусу було досягнуто шляхом компромісного рішення про протокольне внесення коректив в обидва автентичні примірники [11, с. 109]. Відповідний Протокол про внесення змін сторони підписали 18 жовтня 2005 року, що усунуло юридичні перешкоди й дозволило білоруському парламенту остаточно ратифікувати базову Угоду про вільну торгівлю 8 серпня 2006 року [22].

Упродовж 1993 – першої половини 1994 року тривало планомірне розширення договірно-правової бази, орієнтоване переважно на фінансово-економічну сферу. На міжурядовому рівні було укладено низку угод, які регулювали відносини власності, поштові перекази, захист промислової власності та стандартизацію й сертифікацію. Важливим кроком на шляху оптимізації фінансових потоків стало підписання класичного договору про уникнення подвійного оподаткування доходів і майна [1, с. 100–101].

Паралельно відбувалася інтенсифікація міжвідомчої взаємодії, яка охопила соціокультурний, науковий та безпековий сектори. Зокрема, було підписано профільні документи про співпрацю між міністерствами культури, національними академіями наук, а також правоохоронними (генеральними прокуратурами) та оборонними відомствами у вузькоспеціалізованих галузях. Увесь масив цих документів сприяв інституціоналізації пріоритетних напрямів українсько-білоруського діалогу та зміцненню системних зв'язків на різних рівнях державного управління [11, с. 106].

Черговий етап розширення нормативно-правового масиву двосторонніх взаємин був безпосередньо пов'язаний із пожвавленням вищих політичних контактів після президентських виборів 1994 року в обох країнах.

Фундаментальною віхою на цьому шляху стало укладення 17 липня 1995 року Договору про дружбу, добросусідство і співробітництво між Україною і РБ [23]. Цей документ закріпив базові політико-правові імперативи міждержавного діалогу: взаємну повагу до суверенітету, невтручання у внутрішні справи, визнання непорушності чинних кордонів та відсутність взаємних територіальних претензій.

Безпековий блок Договору містив жорсткі зобов'язання сторін щодо неучасті в діях, спрямованих проти іншої держави, та заборону використання власних територій на шкоду національним інтересам партнера. Також було задекларовано намір врегулювати окремими угодами практичну взаємодію у військовій сфері, прикордонній та митній службах, галузях експортного й міграційного контролю [23]. Важливе гуманітарне значення мала фіксація зобов'язань щодо дотримання прав і свобод громадян, захисту національних меншин та всебічної інтенсифікації міжлюдських контактів.

Економіко-гуманітарний вектор Угоди передбачав активізацію міжпарламентських зв'язків, поглиблення торговельно-економічної та науково-технічної кооперації, взаємний захист інвестицій, а також спільні проєкти в логістиці, культурі та мистецтві. Таким чином, Договір 1995 року виконав роль універсального законодавчого фундаменту, який скоординував та інституціоналізував конструктивну українсько-білоруську співпрацю в усіх ключових сферах.

Динамічний розвиток політичних контактів у зазначене десятиліття каталізував нагромадження договірно-правової бази, яка налічувала близько 120 документів. Домінуючу частину цього масиву становили акти, що регулювали торговельно-економічну сферу. Зокрема, було інституціоналізовано інвестиційну безпеку, промислову та науково-технічну кооперацію, засновано міжурядову змішану комісію узгоджено принципи стягнення непрямих податків та ухвалено довгостроковий Договір про економічне співробітництво на 1999–2008 роки [49]. Ця нормативна база забезпечила глибоку інтенсифікацію двосторонніх господарських зв'язків [6, с. 144].

Наріжним каменем безпекового треку стали документи про державний кордон. Якщо до 1997 року взаємодія обмежувалася Угодою про спільний контроль у пунктах пропуску, то 12 травня 1997 року було підписано засадничий Договір про державний кордон, який передбачав його делімітацію та створення спільної демаркаційної комісії. Попри оперативну ратифікацію документа Верховною Радою України, офіційний Мінськ тривалий час блокував цей процес. Білоруська сторона застосувала тактику штучного пов'язування прикордонного питання з фінансовими зобов'язаннями України за зовнішньоекономічні операції 1992 року.

Юридичний компроміс у цьому дванадцятирічному протистоянні, яке суттєво стримувало двосторонню співпрацю, було знайдено лише наприкінці 2009 року. Врегулювання фінансових претензій Мінська відбулося в обмін на преференційні умови постачання української електроенергії [54, с. 482 Обмін ратифікаційними грамотами та набрання чинності Договором відбулися 17 червня 2013 року [55]. Цей крок не лише завершив юридичне оформлення спільної межі, а й заклав інституційний фундамент для практичної протидії нелегальній міграції та контрабанді.

Вагомим сегментом нормативно-правового масиву українсько-білоруських взаємин виступав комплекс угод у сфері безпеки, оборони та військово-технічної взаємодії [53, с. 90]. Серед ключових документів цього напрямку, що заклали інституційну основу для міжвідомчої комунікації, варто виділити міжурядову Угоду про військово-технічне співробітництво (16.12.1994 р.) та Протокол про розширення профільної взаємодії між оборонними відомствами обох країн (31.01.1996 р.).

Подальша еволюція безпекового треку знайшла відображення в нормативному регулюванні невійськових загроз та зміцненні регіональної стабільності. Це було реалізовано шляхом підписання міжурядових угод про співробітництво в галузі попередження надзвичайних ситуацій та ліквідації їх наслідків (07.07.2000 р.), а також про впровадження додаткових заходів довіри і безпеки (16.10.2001 р.) [11, с. 118].

Таким чином, аналіз процесу договірно-правового оформлення українсько-білоруських відносин у період із липня 1994 по 2004 рік свідчить про укладення близько 120 нормативно-правових актів, які сформували міцний законодавчий фундамент для двосторонньої взаємодії. Окрім цього, досягнуті міждержавні домовленості заклали передумови для якісної трансформації взаємин і їхнього виходу на рівень стратегічного партнерства.

РОЗДІЛ 3. ЕВОЛЮЦІЯ СИСТЕМИ ДВОСТОРОННІХ МІЖДЕРЖАВНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ І РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОСТБІПОЛЯРНОЇ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН.

Початок нового тисячоліття ознаменувався початком кардинальних геополітичних трансформацій, обумовлених змінами у постбіполярній системі міжнародних відносин. Зокрема після терактів 11 вересня 2001 р. та початком афганської й іракської кампанії США відбувається посилення поліцентризму у світовому порядку, характерними ознаками якого стає втрата геополітичної першості США, посилення фрагментації всередині ЄС та активізації держав-ревізіонерів чинної системи світового устрою, зокрема рф, які ключовим пріоритетом свого зовнішньополітичного курсу визначають повернення до поліцентризму та демонтаж геополітичної гегемонії США.

У Східній Європі у цей час відбуваються трансформаційні процеси, пов'язані із активізацією громадянського суспільства та протидією пострадянським політичним елітам, електоральні революції відбуваються в Сербії, Грузії та Україні. Ключове значення для європейського континенту належить найбільшому за історію розширенню ЄС у 2004 р., коли членами Унії стали 10 нових держав, 7 з яких належали до т. зв. соціалістичного табору.

Очевидно, що ці процеси не могли не позначитись на українсько-білоруських міждержавних відносинах, оскільки відзначалися асиметричністю та внутрішньою суперечливістю. Головними детермінантами цього виступали суттєві розбіжності в характері трансформації політичних режимів та кардинально протилежні зовнішньополітичні орієнтири. Якщо Україна після подій Помаранчевої революції 2004 року остаточно векторизувала свій розвиток у напрямі демократизації суспільно-політичної системи та системної інтеграції до європейського й євроатлантичного простору, то в РБ консервувався авторитарний тип державного управління, орієнтований на поглиблення стратегічного союзництва з рф та розбудову євразійського інтеграційного проєкту.

У межах окресленої парадигми особливої ваги набуває трансформація політичного взаємодії між Україною та РБ протягом 2005–2014 років. Слід підкреслити, що в цей період обидві держави, попри наявність концептуальних розбіжностей, внутрішніх суперечностей та проявів регіонального суперництва, зосереджували зусилля на докорінній реконфігурації моделі двосторонніх зв'язків з метою їх адаптації до актуальних геополітичних викликів.

Суспільно-політичні трансформації в Україні після Помаранчевої революції 2004 року суттєво змінили геополітичну архітектуру в межах СНД та спровокували охолодження двосторонніх політичних контактів із Мінськом. Обрання Президентом України В. Ющенка, який проголосив безальтернативність курсу на інтеграцію до європейських та євроатлантичних структур, деструктивно вплинуло на динаміку міждержавного діалогу [10, с. 148]. Офіційний Мінськ інтерпретував зміну політичних еліт у Києві як інструмент експансії західного впливу на пострадянський простір і потенційну загрозу стабільності власного правлячого режиму [32, с. 345].

Такі занепокоєння білоруського керівництва посилювалися через відкриту риторику Вашингтона та Києва щодо необхідності демократичного транзиту в РБ. Зокрема, 4 квітня 2005 року президенти Дж. Буш та В. Ющенко підписали спільну заяву “Порядок денний українсько-американського стратегічного партнерства у новому сторіччі”, де окреслили наміри консолідувати зусилля задля підтримки демократичних інституцій та свободи в Білорусі й на Кубі [10]. Ця позиція повністю корелювала з оновленою зовнішньополітичною доктриною України, яка прагнула позиціонувати себе регіональним лідером та експортером демократичних перетворень на теренах колишнього СРСР [31, с. 149].

Офіційний Мінськ різко відреагував на спільну декларацію лідерів США та України, кваліфікувавши її як таку, що суперечить традиціям добросусідства [34]. Президент Республіки Білорусь О. Лукашенко розцінив дії Києва як спробу втручання у внутрішні справи суверенної держави, заперечивши необхідність зовнішнього моделювання внутрішньополітичних процесів в РБ [34]. У відповідь зовнішньополітичне відомство України поширило офіційне роз'яснення, де

наголосило на безальтернативності захисту прав людини й демократичних інституцій як базових пріоритетів нового курсу держави, водночас підтвердивши відкритість Києва до збереження прагматичного та взаємовигідного партнерства [34].

Додатковим чинником реконфігурації політичного діалогу стало голосування України під час 61-ї сесії Комісії ООН з прав людини (14 квітня 2005 р., Женева). Українська делегація солідаризувалася з країнами ЄС, підтримавши критичну резолюцію щодо стану дотримання громадянських свобод у Білорусі. Така позиція викликала жорстку обструкцію з боку білоруського дипломатичного корпусу, представники якого звинуватили Київ у політичній кон'юктурі [36]. Попри внутрішні дискусії в самому українському суспільстві щодо доцільності такого кроку, цей прецедент продемонстрував ціннісну еволюцію зовнішньої політики України, яка відмовилася від компромісів у безпековій сфері заради захисту демократичних імперативів. Як наслідок, охолодження міждержавних контактів унеможливило проведення повноцінних двосторонніх самітів, обмеживши комунікацію лідерів держав виключно полями міжнародних форумів [2, с. 34].

27 серпня 2005 року на полях казанського саміту глав держав СНД відбулися двосторонні переговори президентів України та Білорусі [10, с. 151]. Українська сторона в особі В. Ющенка задекларувала зацікавленість в інтенсифікації добросусідських взаємин і готовність сприяти виходу Мінська з міжнародної ізоляції через налагодження діалогу з європейськими інституціями (ЄС, ОБСЄ, Рада Європи). Водночас Київ висунув застереження щодо необхідності врахування білоруською стороною критичних зауважень західних партнерів. Конкретним наслідком зустрічі став намір активізувати урядовий трек комунікації [10, с. 150–151].

Попри декларативну готовність до розширення співпраці, самітний формат не приніс вагомих результатів, що змусило українське керівництво восени 2005 року скоригувати модель взаємодії, деполітизувавши її та змістивши акценти на прагматичну економічну кооперацію [38, с. 190]. У вересні 2005 року секретар

РНБО України А. Кінах офіційно висловився проти застосування санкційних механізмів та міжнародної ізоляції РБ [39]. Цей тактичний розворот Києва зумовлювався як чинником деструктивного зростання впливу РФ на Мінськ, так і внутрішньополітичною кон'юктурою, зокрема виборчою кампанією до Верховної Ради [39].

У межах реалізації цього прагматичного курсу 26 вересня 2005 року глави зовнішньополітичних відомств Б. Тарасюк та С. Мартинов узгодили графік міждержавних контактів [40], результатом чого став робочий візит Прем'єр-міністра України Ю. Єханурова до Білорусі 18 жовтня 2005 року. На урядовому рівні було розглянуто комплекс питань: торговельно-економічна співпраця, розширення правової бази (підготовка Консульської конвенції), делімітація спільного кордону та аналіз білорусько-російських інтеграційних процесів. Переговори продемонстрували готовність сторін до конструктивного діалогу в межах чинних політичних реалій.

Протягом 2006 року архітектура двосторонніх відносин базувалася на чіткому розмежуванні політичних розбіжностей та економічних інтересів [11, с. 151]. Публічним інструментом артикуляції позиції Мінська став організований 23 листопада 2006 року престур для представників українських масмедіа, у якому взяли участь близько сорока журналістів. Попри шлейф резонансних інцидентів із затриманнями українських репортерів у Білорусі на початку року, захід викликав значне зацікавлення [11, с. 152]. О. Лукашенко підкреслив непорушність історичних добросусідських зв'язків і висловив готовність до повномасштабного політичного співробітництва за умови відсутності зовнішнього втручання третіх сил.

Свідченням високої пріоритетності білоруського вектора для Києва став перенос запланованого офіційного візиту В. Ющенка до Хорватії заради проведення 28 листопада 2006 року двосторонніх переговорів із президентом РБ у межах мінського саміту СНД. Ключовим підсумком цього саміту стала інтенсифікація взаємодії на рівні вищих адміністративних апаратів – Секретаріату Президента України та Адміністрації Президента Республіки

Білорусь. Під час візиту голови Секретаріату В. Балогі до Мінська 14 грудня 2006 року розпочалася підготовка чорнобильського саміту лідерів двох держав, запланованого на весну 2007 року, який, проте, через комплекс суб'єктивних чинників так і не було реалізовано.

Наприкінці 2007 року через глибоку внутрішньополітичну кризу в Україні та оголошення позачергових парламентських виборів білоруський напрям фактично втратив актуальність на порядку денному української дипломатії. Офіційний Мінськ продемонстрував суто нейтральну позицію щодо внутрішньоукраїнського електорального процесу, утримавшись від підтримки будь-яких політичних сил. Відтак, упродовж 2007 року через сукупність інституційних розбіжностей та внутрішніх чинників політичний діалог держав перебував у стані стагнації, тоді як торгово-економічні зв'язки продовжували виконувати функцію домінантного стабілізатора відносин [11, с. 152].

Якісно новий етап у розвитку українсько-білоруського політичного діалогу розпочався у 2008 році. Попри відсутність у цей період двосторонніх зустрічей на найвищому міждержавному рівні, Європейська програма сусідства створила сприятливі зовнішньополітичні передумови для інтенсифікації контактів. Ключовим каталізатором зближення став ініційований у червні 2008 року Польщею та Швецією проєкт “Східне партнерство”, який передбачав розширення двосторонньої та багатосторонньої співпраці ЄС із низкою пострадянських держав, включно з Республікою Білорусь [10, с. 148]. Водночас європейська сторона висувала до Мінська вимоги щодо проведення демократичних реформ та продовження системного діалогу з міжнародними інституціями [10, с. 148]. Особливістю нової ініціативи стало те, що вона вперше залучала Білорусь до багатостороннього формату взаємодії з ЄС, а Україна, зважаючи на готовність білоруського керівництва до зближення із Заходом, успішно перебрала на себе роль дипломатичного посередника (“адвоката”) у цих процесах [11, с. 151].

Протягом 2005–2008 років інтенсивність двостороннього нормотворчого процесу між Україною та Республікою Білорусь залишалася низькою: сторони

уклали лише близько десяти спільних документів. Серед ключових нормативно-правових актів цього періоду слід відзначити угоди, що регламентували проведення спільних науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт у сфері озброєння та військової техніки, а також партнерство у туристичній галузі та сфері забезпечення безпеки польотів державної авіації. Стагнація та відсутність суттєвого якісного розширення договірно-правової бази міждержавних взаємин у зазначений період були безпосереднім наслідком несприятливої політичної кон'юнктури.

Пожвавлення двосторонньої комунікації та поновлення контактів на найвищому рівні відбулося вже на початку 2009 року. Цей тренд зумовлювався прагненням Білорусі активізувати взаємодію з державою, яка сприяла її виходу з міжнародної ізоляції, та намірами України зміцнити власні геополітичні позиції на пострадянському просторі [11, с. 153]. 20 січня 2009 року в Чернігові відбулася зустріч президентів В. Ющенка та О. Лукашенка, яка засвідчила значну інтенсифікацію міждержавних зв'язків. Лідери країн підкреслили відсутність принципових розбіжностей, підтвердили відданість принципам добросусідства та задекларували готовність до координації дій у межах "Східного партнерства". Окрім висловленої Мінськом вдячності за підтримку в діалозі з ЄС і США, практичним результатом саміту стало підписання Консульської конвенції між Україною та РБ [11, с. 154]

Подальший розвиток політичних контактів продемонстрував високу динаміку, наслідком чого став робочий візит В. Ющенка до Білорусі 6 травня 2009 року. Під час переговорів президенти узгодили спільні позиції щодо участі в проєктах "Східного партнерства", розглядаючи цю програму як інструмент покращення внутрішньополітичного та економічного становища обох держав [48]. На виконання цих домовленостей 12 червня 2009 року Київ з робочим візитом відвідав Прем'єр-міністр Білорусі С. Сидорський, який під час зустрічей із Президентом В. Ющенком та Прем'єр-міністром Ю. Тимошенко обговорив актуальні питання прикордонного розмежування, євроінтеграційної взаємодії та господарської кооперації. Активізувався також і міжпарламентський трек: 30

червня 2009 року відбувся офіційний візит Голови Верховної Ради України В. Литвина до Мінська, де сторони домовилися про розширення парламентського виміру “Східного партнерства” та прискорення ратифікації українською стороною білоруської поправки до додатка Кіотського протоколу [2, с. 38–39].

Осінній період 2009 року відзначився остаточним закріпленням високої інтенсивності міждержавного діалогу. Важливою подією став робочий візит Міністра закордонних справ України П. Порошенка до Білорусі 19 жовтня 2009 року, який перервав тривалу паузу в контактах на рівні очільників зовнішньополітичних відомств, що тривала з 2006 року [11, с. 153]. Під час переговорів із С. Мартиновим та О. Лукашенком український міністр констатував вихід двосторонніх взаємин на рівень стратегічного партнерства, що було позитивно сприйнято білоруською стороною, яка наголосила на необхідності наповнення цього статусу конкретним прагматичним змістом [11, с. 153]. Цей візит став ключовим етапом підготовки до масштабного саміту та підтвердив намір Києва всебічно сприяти інтеграції Мінська до європейських багатосторонніх проєктів.

Кульмінацією трансформаційних процесів став перший за останні дванадцять років офіційний візит Президента Білорусі О. Лукашенка до України, що відбувся 4–6 листопада 2009 року. Головним практичним підсумком переговорів на найвищому рівні стало вирішення комплексу хронічних проблем: білоруська сторона зобов’язалася направити на ратифікацію до парламенту Договір про державний кордон, тоді як питання боргових зобов’язань України було врегульовано через надання Мінську преференційних цін на постачання української електроенергії. За результатами зустрічі лідери обох країн офіційно констатували перехід українсько-білоруських відносин у площину стратегічного партнерства, що стало знаковою подією в історії двосторонньої дипломатії періоду незалежності та продемонструвало готовність держав спільно реагувати на сучасні міжнародні виклики.

Обрання В. Януковича Президентом України на початку 2010 року не призвело до деградації двостороннього діалогу з Республікою Білорусь, а,

навпаки, ініціювало короточасний етап його активізації. Під час робочих візитів О. Лукашенка до Києва (лютий 2010 р.) та В. Януковича до Мінська (квітень 2010 р.) лідери держав підтвердили курс на євроінтеграцію, причому українська сторона запропонувала власний досвід адаптації законодавства до стандартів ЄС. Головним завданням було визначено завершення ратифікації Договору про державний кордон [10, с. 148].

Проте задекларовані плани стратегічного зближення не реалізувалися через реконфігурацію відносин обох держав із Російською Федерацією. Підписання у квітні 2010 року українсько-російських Харківських угод збіглося в часі з глибокою кризою у відносинах Мінська та Москви, що змусило сторони змінити модель взаємодії та скасувати запланований на травень двосторонній саміт [11, с. 154]. Загалом хронічний рівень взаємної недовіри між Києвом та Мінськом постійно підживлювався геополітичним тиском з боку рф [11, с. 155].

Ключовим дестабілізаційним чинником стали президентські вибори в РБ 19 грудня 2010 року. Україна солідаризувалася з критичною позицією ОБСЄ та засудила силовий розгін опозиційних акцій у Мінську, що спровокувало охолодження відносин та чергове зближення РБ з росією [10, с. 154]. Офіційний Київ обрав обережну лінію: на інавгурацію О. Лукашенка було відряджено посла Р. Безсмертного, тоді як США та ЄС церемонію бойкотували.

Подальший демарш Р. Безсмертного, який одноосібно проігнорував захід і виступив у медіа з різкою критикою білоруської влади за порушення прав людини, МЗС України розцінило як порушення дипломатичної етики, що зрештою призвело до відставки посла у червні 2011 року [44]. Прагнучи зберегти економічні зв'язки та роль “адвоката” Мінська в Європі, Україна в лютому 2011 року відмовилася підтримати санкції ЄС та засуджувальну декларацію країн “Вишеградської четвірки” [45].

Додатковим деструктивним чинником став скандал навколо 25-х роковин аварії на ЧАЕС у квітні 2011 року. Через категоричну вимогу Президента Єврокомісії Ж. М. Баррозу щодо недопущення О. Лукашенка на ядерний саміт, українська сторона звузила формат запрошення для білоруського лідера, що

викликало його публічні різкі звинувачення на адресу керівництва України та ЄС і дзеркальну ноту протесту з боку МЗС України. Невдовзі О. Лукашенко публічно звинуватив Україну у втраті суверенітету на користь Заходу, що погіршило сприйняття Української держави в білоруському суспільстві [11, с. 156].

Упродовж 2012–2013 років сторони перейшли до прагматичної та рівної моделі співпраці, адаптуючись до нових реалій функціонування Митного союзу. Головним політичним проривом став офіційний візит О. Лукашенка до України 17–18 червня 2013 року, під час якого відбувся довгоочікуваний обмін ратифікаційними грамотами Договору про державний кордон від 12 травня 1997 року. Це не лише зняло багаторічну напругу, а й дозволило Києву виконати вимоги плану дій щодо лібералізації візового режиму з ЄС.

Восени 2013 року, на тлі посилення російського тиску на Київ напередодні Вільнюського саміту, Прем'єр-міністр України М. Азаров здійснив візит до Мінська, де задекларував прагнення балансувати між ринками ЄС та Митного союзу. Білоруська сторона продемонструвала зважену позицію, визнавши питання асоціації України з ЄС суверенною справою Києва.

Проте політична криза в Україні, спричинена призупиненням євроінтеграційного курсу урядом 21 листопада 2013 року, та початок Революції Гідності остаточно нівелювали базу для подальшого стабільного розвитку двостороннього співробітництва через кардинальну розбіжність геополітичних цілей двох держав та визначальний деструктивний вплив РФ [11, с. 160].

Черговий трансформаційний етап в українсько-білоруських відносинах розпочався наприкінці 2013 – на початку 2014 року. Зміна політичних еліт в Україні внаслідок Революції Гідності та початок відкритої воєнної агресії з боку Російської Федерації змусили сторони переформатувати модель двосторонньої взаємодії. Первинна реакція офіційного Мінська на зміну влади в Києві була амбівалентною, що свідчило про певну дезорієнтованість білоруського керівництва через стрімкі суспільно-політичні зміни в сусідній державі [11, с. 162]. З одного боку, зовнішньополітичне відомство РБ декларувало відданість

принципам невтручання та прагнення зберегти добросусідські зв'язки, з іншого – акцентувало увагу на немирному характері українських протестів.

Окупація та спроба анексії Криму Росією в березні 2014 року поставили перед новим українським керівництвом завдання мінімізувати ризики дипломатичної підтримки Мінськом протиправних дій Кремля. У цих умовах О. Лукашенко обрав тактику балансування та максимального дистанціювання від російсько-українського збройного протистояння. Публічно заявляючи про фактичний контроль Росії над півостровом, білоруський лідер водночас уникав юридичного визнання анексії, виступав за збереження унітарного устрою України й відкидав ідею її федералізації. Нейтралітет Мінська, зумовлений небажанням псувати відносини з жодною зі сторін, усе ж обмежувався союзними зобов'язаннями перед Москвою. Це проявилось 27 березня 2014 року під час голосування на Генеральній Асамблеї ООН за резолюцію “Територіальна цілісність України”, де РБ опинилася серед 11 держав, які виступили проти документа. МЗС України розцінило таку позицію як результат російського тиску, зазначивши, що цей чинник враховуватиметься у майбутньому [49]. Своєю чергою експерти вказували на зв'язаність Мінська нормами Договору про союзню державу та на відсутність на той момент вагомих контраргументів для Москви, оскільки Білорусь ще не набула статусу міжнародного миротворчого майданчика [49].

Подальші кроки білоруської дипломатії продемонстрували намір нівелювати негативний ефект від голосування в ООН і розвивати контакти з новим керівництвом у Києві. Вже 29 березня 2014 року відбулася зустріч О. Лукашенка з в. о. Президента України О. Турчиновим, яка де-факто означала легітимізацію нової української влади та підтвердження непорушності спільних кордонів. Надалі Мінськ офіційно визнав результати позачергових президентських виборів в Україні, а присутність О. Лукашенка на інавгурації П. Порошенка та його заяви на підтримку територіальної цілісності України дістали позитивний резонанс в українському суспільстві [49]. Ба більше, білоруський лідер намагався артикулювати необхідність збереження зв'язків з Україною під

час контактів із російськими високопосадовцями. Проте залежність від РФ змушувала Мінськ періодично демонструвати непослідовність, прикладом чого стали консультації О. Лукашенка з лідерами комуністичних партій Росії та України у серпні 2014 року, де звучала традиційна критика на адресу США та ЄС.

Критична ескалація бойових дій на Донбасі влітку 2014 року та безпекові побоювання самого білоруського керівництва створили умови для перетворення Мінська на головний центр дипломатичного врегулювання конфлікту [11, с. 166]. Ініціатива П. Порошенка щодо використання білоруської столиці як нейтрального переговорного майданчика була оперативно підтримана О. Лукашенком та узгоджена з іншими міжнародними акторами [11, с. 167]. Тристоронній саміт у форматі Україна – ЄС – “Євразійська трійка”, що відбувся 26 серпня 2014 року, став відправною точкою для започаткування постійного переговорного процесу. Попри те, що досягнуті домовленості щодо деескалації та аналізу ризиків асоціації України з ЄС не були повною мірою реалізовані через нехтування Росією нормами міжнародного права, саміт зафіксував новий формат відносин, де РБ перебрала на себе роль медіатора у сфері регіональної безпеки.

Логічним продовженням цього процесу стало засідання Тристоронньої контактної групи (Україна – Росія – ОБСЄ) 5 вересня 2014 року, за підсумками якого було підписано Мінський протокол, що передбачав припинення вогню та обмін полоненими. Цей дипломатичний успіх суттєво зміцнив двосторонній політичний діалог, що підтвердилося під час телефонних розмов між главами держав та робочого візиту О. Лукашенка до Києва 21 грудня 2014 року [82; 83]. Наприкінці року білоруська сторона вкотре підтвердила безумовну повагу до суверенітету та кордонів України, а Київ зі свого боку задекларував готовність виступати посередником у залученні фінансової та інституційної допомоги ЄС для Білорусі в межах програми “Східне партнерство” [11, с. 168].

Таким чином, трансформація постбіполярної системи міжнародних відносин призвела до зміни інтенсивності українсько-білоруських міждержавних відносин. Розширення ЄС і Помаранчева революція в Україні істотно дисонувала

із активною фазою розбудови авторитарного режиму О. Лукашенка, що не могло не позначитись на відносинах між Києвом та Мінськом. Перемога В. Януковича на виборах Президента України у 2010 р. сприяла позитивній динаміці двостороннього співробітництва, однак агресивна політика Кремля унеможлиблювала подальше зближення. Революція Гідності та початок російської збройної агресії проти України започаткував якісно новий етап українсько-білоруських відносин, у яких Мінськ намагався балансувати між подальшим узалежненням від Кремля та намаганням виконувати миротворчу місію. Свідченням цього стали неоднозначні заяви О. Лукашенка та позиція Мінська під час усіх голосувань щодо російської агресії на Генеральній Асамблеї ООН.

ВИСНОВКИ

Співучасть Білорусі у повномасштабній агресії РФ проти України актуалізувала переосмислення двосторонніх міждержавних українсько-білоруських відносин. У цьому контексті дослідження еволюції двосторонніх взаємин набуває особливого значення для розуміння державотворчих процесів в обох республіках, оскільки потенціал їхньої взаємодії залишається вагомим чинником регіональної стабільності. Для сучасної історіографії аналіз контактів Києва та Мінська у 1991–2014 роках є пріоритетним завданням через брак комплексних узагальнювальних праць. Застосування новітнього методологічного інструментарію та залучення широкого масиву неопублікованих архівних джерел дозволили не лише виявити ключові закономірності цього процесу, а й сформулювати концептуальні підходи, корисні для вибудовування перспективних моделей співпраці в усій Східній Європі в умовах глобальних трансформацій.

Розбудова сучасної архітектури українсько-білоруського співробітництва відбувалася синхронно з демонтажем радянської системи та появою на мапі нових незалежних держав. Територіальна близькість, традиційні соціокультурні зв'язки, вигідне географічне розташування та обопільне прагнення зберегти інтеграційні контакти стали об'єктивними передумовами для розвитку міждержавного діалогу. Протягом 1991–2014 років взаємини двох країн пройшли складну еволюцію від початкового етапу дипломатичного визнання до спроб формування стратегічного партнерства.

Невіддільним складником зміцнення міждержавних зв'язків стало формування розгалуженої договірно-правової бази, що з'явилося одним із найважливіших досягнень обох дипломатичних шкіл у постсоціалістичний період. Упродовж досліджуваного двадцятиріччя сторони уклали близько 205 нормативних документів, які врегулювали правовідносини у різних галузях. Хоча закладання юридичного фундаменту розпочалося ще в умовах обмеженого суверенітету підписанням Договору між УРСР та БРСР 1990 року, основне нагромадження нормативних актів відбулося вже після офіційного визнання

Мінськом незалежності України, встановлення дипломатичних відносин та підписання у 1995 році засадничого Договору про дружбу, добросусідство і співробітництво. Створена впорядкована правова система довела свою ефективність, проте подальше збереження високого рівня партнерства безпосередньо залежить від своєчасного оновлення та розширення цього нормативного базису.

Поступальний характер розвитку двосторонніх політичних взаємин детермінувався історико-географічними й господарськими чинниками, спільною лінією державного кордону та повною відсутністю взаємних територіальних претензій. Політичний діалог Києва та Мінська у 1991–2014 роках слугував дієвим інструментом захисту національних інтересів і зміцнення безпеки у Центрально-Східній Європі. Попри періодичне виникнення гострих дискусій та локальних криз, загальний вектор відносин залишався конструктивним, що підтверджується високою інтенсивністю контактів на рівні глав держав, керівників урядів та парламентських делегацій. Усе це дає підстави характеризувати Республіку Білорусь зазначеного періоду як одного з ключових і послідовних зовнішньополітичних партнерів України.

Водночас аналіз політичного співробітництва в новій системі міжнародних координат свідчить, що реальний стан взаємин не повною мірою відповідав потенційним можливостям двох країн. Подібна асиметрія зумовлювалася передусім засадничими розбіжностями у внутрішньополітичних курсах та векторах інтеграції. Зокрема, українське суспільство активно протидіяло намаганням влади реалізовувати курс на формування авторитарного режиму, натомість білорусам не вдалось зупинити становлення неорадянського авторитарного режиму О. Лукашенка. Українсько-білоруський діалог зазнавав постійного деструктивного впливу зовнішніх чинників, зокрема тривалої дипломатичної ізоляції Мінська з боку США та ЄС, а також форсованої інтеграції Білорусі з російською федерацією у військово-політичній та соціальній сферах. Небажання білоруської сторони підтримувати євроатлантичні

прагнення України та свідоме зволікання з демаркацією спільного кордону суттєво ускладнювали розв'язання спірних питань.

Початок російської збройної агресії проти України у 2014 р. започаткував новий етап українсько-білоруських відносин, який характеризувався намаганням Мінська позиціонувати себе як нейтрального миротворця, а з іншого боку надавати Москві політичну й дипломатичну підтримку її агресивній зовнішній політиці. Свідченням чого став мінський процес, який тривав з 2014 р. до 2021 р. та позиці Мінська на усіх ключових голосування Генеральної Асамблеї ООН. Не менш важливою тенденцією українсько-білоруських відносин у контексті протидії російській збройній агресії є поступове позбавлення суверенітету Білорусі й перетворення її на сателіта Кремля, про що свідчить її співучасть у повномасштабному вторгненню в Україну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексієвець Л., Прийдун С. Україна в системі міжнародних відносин: деякі особливості й проблеми (1991–2011). *Україна–Європа–Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини*. 2012. Вип. 10. С. 179–183.
2. Бетлій О., Прейгерман Є. Аудит зовнішньої політики України: Україна – Білорусь. Дискусійна записка. Київ, 2016. 55 с.
3. Бжезінський З. Велика шахівниця. Львів – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000. 236 с.
4. Васишин С. Дипломатичні відносини України і Республіки Білорусь у 1991–1994 рр. *Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини*. 2015. Вип. 15. С. 160–168.
5. Васишин С. Договірні-правова база та інституційне забезпечення українсько-білоруських відносин. *Український історичний збірник*. 2017. Вип. 19. С. 287–295.
6. Васишин С. Історичні передумови та періодизація розвитку сучасних українсько-білоруських відносин (1991–2014 рр.). *Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини*. 2016. Вип. 17. С. 143–151.
7. Васишин С. Роль посольства України в Республіці Білорусь у налагодженні міждержавного співробітництва (1992–1994 рр.). *Етнічна історія народів Європи: Збірник наукових праць*. 2015. Вип. 47. С. 102–108.
8. Васишин С. Тенденції та проблеми співпраці України та Республіки Білорусь в економічній сфері у сучасних умовах (1994–2004 рр.). *Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини*. 2017. Вип. 19. С. 138–149.
9. Васишин С. Україна – Білорусь: стратегічне партнерство у політичній сфері (1994–2004 рр.). *Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини*. 2015. Вип. 16. У 2 ч. Ч. 1. С. 139–150.

- 10.Василишин С. Україна – Республіка Білорусь: співробітництво у політичній сфері (2005 – початок 2010 рр.). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія*. 2016. Вип. 1. Ч. 2. С.148–155.
- 11.Василишин С. Ю. Українсько-білоруські відносини (1991–2014 рр.). Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02. “Всесвітня історія”. Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 2019. 298 с.
- 12.Вдовенко С. М. Україна – Білорусь: взаємовідносини на перехрестях перемін. Чернівці: Видавець Лозовий В. М., 2010. 446 с.
- 13.Віднянський С. В. Україна в європейському геополітичному просторі: проблеми та перспективи інтеграції. *Україна дипломатична. Науковий підручник*. К., 2009. Вип. 10. С. 739–748.
- 14.Віднянський С. В., Мартинов А. Ю. Україна в постмодерній системі міжнародних відносин. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2001. Вип. 5. С. 140–148.
- 15.Віднянський С. У пошуках оптимальної зовнішньополітичної парадигми України. *Україна дипломатична. Науковий щорічник*. Випуск 7. К., 2006. С. 54–68.
- 16.Віднянський С., Мартинов А. Угода про асоціацію з Європейським Союзом як цивілізаційний вибір України. *Україна дипломатична. Науковий щорічник*. Випуск 15. К., 2014. С. 358–368.
- 17.Гальчинський А. С. Україна – на перехресті геополітичних інтересів. К.: Знання України, 2002. 180 с.
- 18.Дацків І. Б. Україна як учасник міжнародної інвестиційної діяльності: історичний аспект. “Гілея: Науковий вісник”: збірник наукових праць. 2013. Вип. 77. С.83–86.
- 19.Декларація про державний суверенітет України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/55-12>

20. Договір між Україною і Республікою Білорусь про державний кордон. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_004
21. Договір між Україною і Республікою Білорусь про економічне співробітництво на 1999–2008 роки. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_022#Text
22. Договір між Українською Радянською Соціалістичною Республікою і Білоруською Радянською Соціалістичною Республікою. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/112_011
23. Договір про дружбу, добросусідство і співробітництво між Україною і Республікою Білорусь. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_692
24. Дорошко М. С., Шпакова Н. В. Геополітичне середовище та геополітична орієнтація країн СНД. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 204 с.
25. Задорожній О. В. Генеза міжнародної правосуб'єктності України: монографія; Укр. асоц. міжнар. права, Ін-т міжнар. відносин Київ, нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка, Каф. міжнар. права. Київ: К. І. С., 2014. 688 с.
26. Засадко В. Інституційний базис стимулювання розвитку економічної співпраці України з Республікою Білорусь. *Стратегічні пріоритети: науково-аналітичний збірник*. 2008. №3 (8). С. 219–224.
27. Заява МЗС щодо схвалення Генеральною Асамблеєю ООН резолюції територіальна цілісність України. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/presscenter/briefing/1211-brifing-v-mzs>
28. Звернення Верховної Ради України до парламентарів і народів світу. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1927-12>
29. Зленко А. Зовнішня політика України: від романтизму до прагматизму: виступи. Промови. Інтерв'ю. Статті / Упоряд. К. П. Єлісєєв. К.: Преса України, 2001. 370 с.
30. Зленко А. М. Дипломатія і політика. Україна в процесі динамічних геополітичних змін. Харків: Фоліо, 2004. 559 с.
31. Івченко О. Г. Україна в системі міжнародних відносин: історична ретроспектива та сучасний стан. К.: “РІЦ УАННП”, 1997.

32. Касьянов Г. В. Україна 1991–2007: нариси новітньої історії. К.: Наш час, 2008. 432 с.
33. Кіссінджер Г. Світовий порядок. Роздуми про характер націй в історичному контексті. К.: Наш формат, 2017. 320 с.
34. Королевська А. В. Становлення зовнішньої політики Республіки Білорусь від незалежності до сьогодення. *“Гілея: Науковий вісник”*: збірник наукових праць. 2014. Вип. 83. С. 424–427.
35. Кравчук Л. М. Маємо те, що маємо: Спогади і роздуми. К., 2002. 392 с.; іл.
36. Кудряченко А. Геополітичні дилеми сучасної України. *Україна дипломатична. Науковий щорічник*. Випуск 7. К., 2006 . С. 502–523.
37. Левицька М. І. Співробітництво України з Республікою Білорусь в економічній сфері. URL: <http://www.kymu.edu.ua/vmv/v/09/11.htm>
38. Макар Ю. І. Зовнішня політика України: наміри та реалії. *Україна–Європа–Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини*. 2008. Вип. 1. С. 189–198.
39. Максак Г. Україна – Білорусь: горизонт 2020. Особливості розвитку зовнішньої політики України щодо формування українсько-білоруських відносин на довгострокову перспективу [Компас 2020. Україна у міжнародних відносинах: цілі, інструменти, перспективи]. Київ: Фонд ім. Фрідріха Еберта в Україні, 2010. 13 с.
40. Мартинов А. “Нова холодна війна” як прояв кризи постбіполярної системи міжнародних відносин. *Україна–Європа–Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини*. 2016. Вип. 17: 25-й річниці Незалежності України присвячено. С. 237–244.
41. Нариси з історії дипломатії України / За заг. ред. В. А. Смолія. К.: Видавничий дім “Альтернативи”, 2001. 736 с.
42. Плаксенко М. Актуальні питання українсько-білоруських відносин у контексті ініціативи ЄС “Східне партнерство”. *Стратегічні пріоритети: науково-аналітичний збірник*. 2010. №1 (14). С. 153–158.

- 43.Польовий Т. Є. Україна – Республіка Білорусь: особливості міждержавного діалогу на сучасному етапі. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія*. 2015. № 1. С.160–168
- 44.Посол Безсмертний розкритикував методи Лукашенка. URL: <http://news.tochka.net/ua/59945-posol-bezsmertnyy-raskritikoval-metodylukashenko/>
- 45.Посол України Безсмертний відвідав скандальну інавгурацію Лукашенка. URL: <http://news.tochka.net/ua/58363-posol-ukrainy-bezsmertnyy-posetilskandalnuyu-inauguratsiyu-lukashenko/>
- 46.Прийдун С. Інституційно-правове забезпечення реалізації зовнішньої політики України. *Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини*. 2016. Вип. 18. С. 99–106.
- 47.Прийдун С. Історико-геополітичні передумови та основні етапи формування зовнішньополітичної діяльності України. *Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини*. 2017. Вип. 19. С. 79–90.
- 48.Прийдун С. Особливості та проблеми становлення України як суб'єкта нової системи міжнародних відносин. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2018. Вип. 51. С. 65–73.
- 49.Прийдун С. Політико-правова основа реалізації мінського процесу 2014–2015 рр.: деякі особливості та проблеми. *Тенденції і перспективи розвитку історичної науки та філософії в умовах глобалізації: матеріали Всеукраїнської молодіжної наукової конференції*. (Київ, 10 березня 2017 р.). К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2017. С. 157–165.
- 50.Прийдун С. Роль України в інституалізації Співдружності Незалежних Держав. *Матеріали II Всеукраїнської наукової конференції “Історія України: сучасні виклики”*. (Тернопіль, 18 травня 2017 р.). Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка. С. 154–163.
- 51.Протокол про консультації між Міністерством закордонних справ України та Міністерством закордонних справ Республіки Білорусь. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_106

- 52.Сакір-Молочко Н. В. Напрями діяльності, проблеми та перспективи розвитку Єврорегіону “Дніпро”. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2014. Вип. 25. С. 272–277.
- 53.Санжаревський О. Воєнно-політична доктрина Республіки Білорусь – основні пріоритети. *Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія: “Політичні науки”*. 2010. Вип. 4. С. 88–96.
- 54.Санжаревський О. Воєнно-політичний аспект становлення взаємин Республіки Білорусь та НАТО в першій половині 90-х рр. XX століття. *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету*. 2012. Вип. 23. С. 481–488.
- 55.Санжаревський О. Воєнно-політичні взаємини Республіки Білорусь та НАТО в першій половині 90-х рр. XX століття. *Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія: “Міжнародні відносини”*. 2013. Вип. 3. С. 137–146.
- 56.Санжаревський О. Роль ОДКБ у взаєминах Республіки Білорусь та Росії. *Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія: “Історичні науки”*. 2011. Вип. 17. С. 413–418.
- 57.Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про безвізові поїздки громадян. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_160
- 58.Угода між Україною та Республікою Білорусь про взаємне визнання права та регулювання відносин власності. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/112_250
- 59.Угода між Урядом України і Урядом Республіки Білорусь про вільну торгівлю. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_007
- 60.Угода між Урядом України і Урядом Республіки Білорусь про уникнення подвійного оподаткування та запобігання ухилення від сплати податків стосовно податків на доходи і майно. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/112_640
- 61.Угода між Урядом України та Урядом Республіки Білорусь про сприяння та взаємний захист інвестицій. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_694

62. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Білорусь про торговельно-економічне співробітництво. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/112_002
63. Угода про створення Співдружності Незалежних Держав. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_077
64. Черник П. П. Геополітичний вимір сучасних українсько-білоруських взаємин. *Військово-науковий вісник*. 2009. Вип. 11. С. 239–253.
65. Щербак Ю. Україна: виклик і вибір. Перспективи України в глобалізованому світі XXI століття. К.: Дух і літера, 2003. 578 с.